

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2021/1-2 szám

Tartalom

Villám

- [Néma, néma](#)

Emlékezet

- [Ballai László: Rendszerváltás-kutatás?](#)
- [Ballai László: Szempontok a rendszerváltás történetéhez](#)
- [Dull Ernő: Jogászállamiság](#)
- [Nándi Mihály: Egy sztálini definíció](#)
- [Nándi Mihály: A valaha volt legnagyobb](#)
- [Földeák Iván: Menedék és szabadulás...](#)

Déliab

- [Krúdy Gyula: Csörsz](#)
- [Kosztolányi Dezső: Paulina](#)
- [Deák Mór: Sokra nem mentünk együtt, Uram](#)
- [Deák Mór: Ceruzarajz](#)
- [Ady Endre: „Ádám, hol vagy?”](#)
- [Ady Endre: Az Isten balján](#)
- [Karinthy Frigyes: Teréz és Tini](#)
- [Karinthy Frigyes: Kecskemét, észak-sarki útinapló](#)
- [Nándi Mihály: Magyar hangzás](#)
- [Nándi Mihály: Fürtös paradicsom](#)
- [Szepes Erika: Rolling Stones](#)

Húrok

- [Ballai László: Jézus Krisztus és István király](#)
- [Dull Ernő: Beethoven másképp](#)
- [Kosztolányi Dezső: Paprika és bécsiek](#)
- [Bartók Béla: A paraszzenéről általában](#)

Tekintet

- [Ballai László honlapja](#)
  - [Vasáros András honlapja](#)
-

Villám

Néma, néma

„Néma, néma – Ha valakinek barátja lett volna az angol király, a lengyel király és a svéd királynő, hitte volna-e, hogy jön még olyan idő, amikor nem lel nyugalomra és menedékre e világon? – Néma – Tudod, az igazság azt követeli, hogy az igazságot kövessük, a szükség meg azt, hogy a legerősebbet. A jog erő nélkül tehetetlen; az erő igazságosság nélkül zsarnoki. Az erőtlenség jogrenddel szembeszállnak, mert mindig akadnak gonoszok; a jogtalan erőszakot váddal illetik. Össze kell tehát kapcsolni az igazságosságot az erővel, ezért az igazságot kell erőssé, vagy az erőt igazságossá tennünk. Az igazságosság vitatható, az erő azonban nagyon jól felismerhető és vitathatatlan, így aztán nem volt rá mód erőt adni az igazságosságnak, mert az erő szembeszállt vele, kijelentvén, hogy ő az igazságos. Mivel nem tudták elérni, hogy ami igazságos, egyúttal erős is legyen, úgy intézték az emberek, hogy az legyen igazságos, ami erős.

Melyik szedett hát rá bennünket? Érzékeink vagy neveltetésünk?”

Esterházy Péter

Emlékezet

Ballai László: Rendszerváltás-kutatás?

A rendszerváltás történetének kutatása és értelmezése igen kritikus kérdés. Újabb időkben Magyarországon erre hivatott a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet, a RETÖRKI. Honlapjára kattintva a legutolsó, 2020. december 21-i bejegyzés a *Rendszerváltó Archívum* című folyóirat aktuális száma. Mottója: „Gutenberg-univerzum, Zuckerberguniverzum”. A lap fekete-

fehér címfotóján látható jelenet István király megkoronázása a Szörényi–Bródy-féle rockoperából.

Lapozzunk bele a számba! A *Rendszerváltó Archivum* főszerkesztője, Nagymihály Zoltán és felelős szerkesztője, Házi Balázs a szerkesztői előszóban arról értekeznek, hogy jelenleg a vírus idején mindenhez, így a kultúrához való viszonyulásunk is változik. Érdekes tehát egy pillantást vetni arra, hogy a harminc évvel ezelőtti változások mennyiben alakították át a magyar kulturális életet. Véleményük szerint 1990-ben nem kerültek elő tömegével az asztalfiókba száműzött munkák, a szellemi függőség helyére anyagi – és helyenként más irányú ideológiai – függések léptek, és igazán azt sem érezhetjük, hogy minden tekintetben kiléptünk volna a nagyhatalmi kulturális gyarmatosítás béklyói közül. A pártközpont kétségtelenül nem „szól le”, hogy mit szabad vagy nem szabad írni, mit lehet és mit nem kimondani vagy eljátszani a színpadon, milyen stílusú képzőművészeti vagy zenei alkotásokra mutatkozik politikai szükségszerűség és/vagy igény. Bíró Zoltán szerint léteznek anyagi érdekek, egyedül üdvöztetőnek kikiáltott kulturális trendek, melyek árnyékában mintha eltűnedezne a rendszerváltás hajnalán áhított „saját út” megtalálásának igénye. A szerzőgárda tagjai közül Halmy Kund a legbátrabb:

„Tapasztalati alapon bátran kijelenthető, hogy a nyomtatott íráskor olvasásának csökkenése az internetfogyasztás bővülésével magyarázható. Ez – hiába vannak ellenvéleményen a technológiai cégek és képviselői, pártolói – kimondottan a tartalmi értékek rovására történik. Az elmélyült, hosszas olvasás hiányzik, a belső lecsapódás és az örömteli átadás (valódi megosztás) eltűnik, így oda a varázs. Hiába terjedt el, hogy a »Gutenberg-univerzumhoz« hasonló a »Zuckerberguniverzum«, a két technikai vívmány (jelesül a könyvnyomtatás és a Facebook) nem említhetők egy napon. A Facebook-világ diverzitása felfoghatatlan, robbanásszerű, és nagyobb léptékű esemény, mint a könyvnyomtatás lassú elterjedése, tehát hatása elvitathatatlan, de a minőséghez való viszonyuk kétségtelenül ellentétes. Míg a könyvek a már kanonizált, de addig elérhetetlen többlettudást kínálták (eleinte a kiváltságosoknak), addig az internetes információáramlás és terjesztés ellentétesen hat.”

Mutatis mutandis, kezdjük a végével. Marshall McLuhan kanadai filozofia híres metaforája a legkevésbé sem állta ki a tudományosság próbáját, így azt csakis annak szigorú értelmében és formájában lehet használni. A „Gutenberg-galaxis” (nem pedig univerzum!) kialakulása a könyvnyomtatás és a könyv XV. századi elterjedésére utal. De össze is mosódik azzal, hogy később az általánossá váló írás-olvasás oktatás tette lehetővé azt, hogy minden ember hozzájusson a tudáshoz, a tudomány, a művészet alkotásaihoz és eredményeihez, a hírekhez, egyáltalán mindenhez, ami szavakba, szövegekbe foglalható.

Halmy is belelép a csapdába: „az elmélyült, hosszas olvasás hiányzik.” Sem ő, sem – természetesen elmélete megkövacsolásakor – McLuhan nem ismeri Csokonai Vitéz Mihály tanulmányait, aki így jellemezte a XVIII. és XIX. század fordulójának könyvpiacát: „Keressük fel hát a rabotázó magyart az ő erdeiben és szkíta pusztáiban. Hányjuk fel a gyarló énekes könyveket, a veszekedő prédikációkat, a szűr bibliopoliumon kiterített szennyes románcokat, hallgassuk figyelemmel a danoló falusi leányt, és a jámbor puttonyost.” (*Jegyzések és értekezések az Anákreoni dalokról*). De McLuhan biztosan olvasta a *Don Quijotét*, és Halmy is hallhatott róla, amelyet Cervantes a XVI. század végén kezdett írni, amikor még korántsem lehetett az írás-olvasás általánossá válásáról beszélni, de már a korabeli olvasóközönség figyelmét a „veszekedő prédikációk”, a „szennyes románcok” és az azok színvonalán álló lovagregények kötötték le. Korántsem arról van tehát szó, hogy az internet, de különösen a Facebook megjelenésével

párhuzamosan radikálisan lecsökkent a Homérosz, Aiszkülosz és Arisztotelész vagy akár a Joyce, Kafka és Beckett iránti érdeklődés. Halmy „bátor kijelentéséhez” inkább a keresztretjvény-fejtési, képregény-, krimi- és románcolvasási szokások táján keresgélhetné az anyagot.

Mármost, ha visszakanyarodunk a „Gutenberg-galaxis” metaforához, a „Zuckerberg-galaxis” csakis azon belül létezhet, hiszen a Facebook használatához szükséges az írás-olvasástudás és szövegértés, olykor nem is alapszinten, ha – McLuhan-nel szólva – a „globális falusiak” bármelyike, mondjuk Homérosz-, Kafka- vagy Beckett-idézetet tölt fel. Ha viszont kilépünk az olvasás univerzumába, azok az írástudók, akik tisztában vannak a megfelelő tartalmakkal, és tudják használni az internetes adattárakat, pillanatok alatt olyan forrásokhoz juthatnak elektronikus formában, amelyekre korábban napok-hetek szorgalmas jegyzetelése révén lehetett csupán szert tenni a könyvtárak magas olvasótermeiben. Óriási hiba, sőt, több mint hiba – mert megtévesztés – összemosni az internetfogyasztást a „Zuckerberguniverzummal”.

A Zuckerberguniverzum kifejezés – ha azt nem is a *Rendszerváltó Archívum* munkatársai találták ki – felkínálja a fennálló kurzus antiszemita követelményeinek teljesítését, sejteti azt a bizonyos összeesküvést, amely új és új formában hálójába keríti a gyanútlan emberiséget. Éberségre indít, harcra buzdít tehát, a Szent István-i – azaz egy milliók által tetszéssel meghallgatott rockoperai – eszme köntösébe burkolt szegedi gondolat jegyében. Annak a sugallatnak a közvetítése pedig, Tisztelt Főszerkesztő és Segédszerkesztő Urak, hogy már megvalósult az istvánakirályosok álma, vagyis a rendszerváltás, kétségtelenül a pártközpont utasítására történik, ha most a pártközpontot miniszterelnökségnek hívják is. Történik pedig ez, mint a „a szellemi függőség helyére került más irányú ideológiai függés”, amelyet „saját út”-ként manifesztálnak, vagyis inkább machinálnak.

Nem is lehetne ez másképp: „A RETÖRKI Archívuma a **kormány által az intézet számára meghatározott feladatok között** a rendszerváltás, és az ahhoz kapcsolódó korszakok forrásanyagait hivatott gyűjteni” – szól az intézet *Köszöntése* (kiemelés tőlem). A RETÖRKI feladatait tehát a kormány határozza meg. Első közelítésben emlékeztet ez a Kádár-korabeli kutatóintézetek szisztémájára. Csakhogy azok irányítását a leváltott pártvezetők kapták meg szinekúraként, ők pedig általában nem is értettek ahhoz a munkához, ami az intézetükben folyt, így sokszor valóban tudományos, és a hivatalos nézeteknek homlokegyenest ellentmondó kutatási eredmények is születhettek. A RETÖRKI esetében ez nem következhet be, mert a kormány nem csupán meghatározza ideológiai feladatait, de azok végrehajtását is szigorúan ellenőrzi.

A RETÖRKI felállításának és működésének mikéntje annak a nyílt bevallása, hogy lényegében nem történt rendszerváltás, csupán (egy húszéves, bátortalan demokratizálási kísérlet felszámolása után) egyik diktatúrából a másikba csúszás. Ugyanis a rendszerváltás – mint bármely más korszak – történetének feltárása az aktuálpolitikától teljesen független, objektív kutatások tárgya.

Ballai László: Szempontok a rendszerváltás történetéhez

Az ókori Athénban annyira gyűlölték a diktatúrát, hogy a zsarnokölő Arisztogietont és Harmodioszt nemzeti hősként ünnepelték. Ám, bátor tettük nyomán, i. e. 514-ben még nem következhetett be a rendszerváltás. Ahhoz, jelesül a demokrácia kiteljesedéséhez, a meggyilkolt kényúr, Hipparkhosz testvére, Hippiász elmozdítása is szükséges volt, amelyet éppen egy spártai intervenció tett meg négy évvel később.

A lengyelországi vagy magyarországi rendszerváltás feltételei sem alakultak ki 1956-ban, sem pedig a csehszlováké 1968-ban. És nem csupán azért, mert 1956-ban a szuezi válság, 1968-ban a diákmozgalmak rázkódtatták meg a nyugati országokat, az USA helyzetét pedig a Martin Luther King meggyilkolása utáni faji zavargások, illetve a vietnami háborús válság is nehezítette. Az 1945 után kialakult katonai szövetségi rendszerek megbontása a hidegháborús körülmények között egyenesen a III. világháború, sőt az atomháború kitörésével fenyegetett, ezzel szemben nagyon keveset nyomott a latban egy-egy kis nép szabadság, esetleg demokratikus átalakulás iránti vágya. Mindez persze nem azt jelenti, hogy az 1956-os poznańi vagy budapesti felkelés ne lett volna a későbbi rendszerváltás előzménye.

A történelmi folyamatok értékelésekor világosan el kell különíteni az előzményeket és az okokat. Például a szovjet csapatok Magyarországról történő távozásának követelése Orbán Viktor részéről 1989. június 16-án – Nagy Imre és mártírtársai újratemetésén – sem előzménye, sem oka nem volt a Vörös Hadsereg kivonásának, hiszen az még 1989. április 25-én megkezdődött, és nem egy népszónok sürgetésére fejeződött be, hanem a NATO és a Varsói Szerződés között létrejött fegyverzetcsökkentési megállapodás eredményeként. Az ország-világ sajtónyilvánossága előtt való követelőzés viszont – és jól tudta ezt Orbán – oly bátor cselekedetnek tűnt sokak szemében, hogy annak okaként a FIDESZ valódi súlyát és felkészültségét messze felülmúló eredményt ért el az 1990-es parlamenti választásokon. Aproposául szolgálhatott továbbá egy olyan pártmitológia kiépítéséhez, amely most már mindenek előtt ebből vezeti le az ország függetlenné válását, Orbánt idézve: „megmondtuk a hegynek, hogy menjen el, és a hegy elment”. Nem túlzás mitológiáról beszélni, hiszen a militáns – és bizonyos tömegeket valóban elkábító – frazeológia tovább görgeti önmagát, amikor arról van szó, hogy „ha nincs tavaris, akkor van Tavares”, vagy „Brüsszel váll-lapos bürokratái” ellen kell fellépni. A magyarországi rendszerváltás tehát korántsem hozható összefüggésbe az orbáni „bátorsággal”, ahogyan az *István a király* rockopera bemutatásával sem, bár a mítoszépítés – amelynek új és új anyagokra van szüksége, már azt is magába szívta.

1990-es rendszerváltásunk előzményeként ellenben feltétlenül meg kell emlékezni a magyarországi értelmiségiek két generációjának munkásságáról, filmrendezőinkről, Gaál Istvánról, Huszárik Zoltánról, Jancsó Miklósról, Sára Sándorról és Szabó Istvánról; íróinkról, költőinkről, Devecseri Gáborról, Esterházy Péterről, Fejes Endréről, Illyés Gyuláról, Karinthy Ferencről, Mándy Ivánról, Nagy Lászlóról, Nemes Nagy Ágnesről, Németh Lászlóról, Ottlik Gézáról, Örkény Istvánról, Székely Jánosról, Tandori Dezsőről és Weöres Sándorról; közgazdászainkról, Kornai Jánosról, Liska Tiborról és Mátyás Antalról; politikatudósainkról, Bibó Istvánról, Hankiss Elemérről, Konrád Györgyről és Szelényi Ivánról; pszichológusainkról, Csepeli Györgyről, Hunyady Sándorról, Pléh Csabáról, Popper Péterről és Ranschburg Jenőről, színészeinkről, Darvas Ivánról, Latinovits Zoltánról és Sinkovits Imréről; történészeinkről, Gergely Jenőről, Katona Tamásról, Kosáry Domokosról, Kristó Gyuláról, Nemeskürty Istvánról, Raffay Ernőről

és Száraz Györgyről; zeneszerzőinkről, Kodály Zoltánról, Kocsár Miklósról, Kurtág Györgyről, Orbán Györgyről, Ránky Györgyről és Vajda Jánosról. Kiválóságaink mindent elkövettek a magyar értelem és fény ébrentartásáért sötét és kevésbé világos időkben egyaránt – nem az ő hibájuk, hogy nem az ő szellemiségük hatotta át a rendszerváltást.

A magyar rendszerváltás előzményeként említendő az olajválság, az extenzív iparosításról az intenzívre való áttérés, a hidegháború második hulláma, amelynek során a brezsnyevi vezetés belelépett az afganisztáni csapdába. Már javában dörögtek a fegyverek a közép-ázsiai országban, és érkeztek haza onnan sorban a cinkelt koporsók, amikor Lengyelországot leállította egy bátor villanyszerelő (nem gázszerelő). Lech Wałęsa a gdański Lenin Hajógyárban megalakította a Szolidaritás nevű független szakszervezetet, és a szovjet rendszerrel elégedetlen lengyel társadalom döntő többsége felzárkózott mögé. Az általános lengyel sztrájkok alapjaiban rendítették meg az ország társadalmát, egyszersmind a szocialista gazdasági blokkot. Ha a közép-kelet-európai államokban Wałęsaékkal nem csupán néhány száz ellenálló szimpatizál, hanem például a szakszervezetek valóban a szakszervezetiség útjára lépve – az étkeztetési és üdültetési kedvezmények forgalmazása mellett – maguk is általános sztrájkra buzdítanak, akkor 1981-ben már politikailag is összeomlott volna a szocialista világrend.

1848 óta minden magyar rendszerváltás 1848-ra hivatkozik.

1848-ban Magyarországon példátlan nemzeti konszenzuson alapuló rendszerváltás történt, amelyet az 1849-es orosz katonai intervenció szüntetett meg. Noha a függetlenné vált országot visszalökték a Habsburg-birodalom kebelébe, a nemzeti sorstragédiaként megélt fordulat az oly égetően szükséges polgári átalakulást nem megakasztotta, hanem éppen felgyorsította. Az 1918-as polgári forradalom végül letolta a társadalmat fojtogató feudális kúpfedelet is, ám az 1919-es rendszerváltás során újból idegen – ezúttal román – intervenció következett be, most a félreállított „történelmi osztályok” helyeslése mellett, amelyek így még egy negyedszázadra biztosíthaták vezető helyüket, a polgári átalakulásra nehezedő holt súlyként, a nyílt terror eszközétől sem visszariadva, sőt a fasizálódásra is készen. Mi adott újból teret ennek a már leváltott, anakronisztikus társaságnak? Az idegen – román – beavatkozás és az országot egyharmadára csonkító trianoni békeszerződés szolgálai aláírása.

Lehet-e még egyszer Magyarországon olyan rendszerváltó irányzat, amely ezt a levitézlett, szerepét is megtagadó kompániát állítsa nemzeti példaként? Merthogy István királytól és Árpád-házi utódaitól az kapta meg a nemességet, aki, ha kellett, életét is kész volt feláldozni a hazáért. Vagy lehet azt mondani, hogy a nemesség az ország kifosztása, a súlyos békefeltételek dacára is itt maradt, és vállalta az újjáépítés, a konszolidáció fáradságait? Legalábbis egy része? Talán nem fekete-fehér a történelem?

1948-ban Magyarországon felülről vezérelt lépéssorozat eredményeként, a Szovjetunió politikai nyomására következett be a „népi demokratikus forradalom”, azaz a kommunista rendszer kialakulása. Ennek megfelelően a magyarországi rendszerváltás feltételei a következőképpen alakultak ki: 1985 márciusában Moszkvában meghalt Csernyenkó, a Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkára. Mivel vele együtt a politikai bizottság hamarjában három főtitkárt is eltemetett, végül a „fiatal”, ötvennégy éves Mihail Gorbacsovot választották utódjává. Benne azután buzgott a tettekre készség, de tennivaló is akadt bőven, hiszen a szovjet rendszer megreformálásához jelentős gazdasági, politikai és társadalmi változásokra volt szükség. Meghirdették tehát a *peresztrojka*t, az átalakítást, sőt a *glasznosztyot*, a nyilvánosságot is. De kiderült,

hogy nincs mit megreformálni, sem palack, sem szellem nincs. Hiába rehabilitálták Buharint mint a „piacszocializmus” atyját, hiába hozták létre a pártapparátus hatalmának ellenőrzésére a Szovjetunió Népi Küldötteinek nevezett új parlamentet, amelynek tagjait 1989 márciusában a szovjet választópolgárok – hetven év után először – ismét több jelölt közül választhatták meg. Hiába győztek a reformok hívei, ha állandósult az áruhiány, és tovább csökkent az életszínvonal. Hiába állították fel Etiópiában Afrika első Lenin-szobrát, ha az országban tomboló éhínség tovább fokozta a belső elégedetlenséget. Mi is éhezünk. Afganisztánt pedig sehogyan sem bírjuk le, jaj a fiainknak, jaj nekünk. Már tizenötezer halott. Ráadásul az örmények is nekiestek az azerieknek, a grúzok pedig az abházoknak. Vagy fordítva? Mit lehet itt tenni?

Gorbacsov már megválasztáskor a fegyverkezési verseny korlátozására igyekezett rávenni a nyugati hatalmakat. Elhatározta, hogy lemond a túlterjeszkedett birodalom távoli érdekövezeteiről, de a Varsói Szerződést fenntartja. Felújította a stratégiai fegyverkorlátozási tárgyalásokat, amelyekbe az interkontinentális rakéták és a világűrbe telepített fegyverek mellett bevonták a közepes hatótávolságú rakétákat is. 1985 novemberében Gorbacsov és Reagan genfi tárgyalásaival amerikai-szovjet csúcstalálkozók valóságos sorozata vette kezdetét. Reagan felesége szívesen öltözött tűzpirosba. De mit kedvel Gorbacsov né? Ez a tweed Chanel? Vagy valami orosz anyag? Ott is vannak divatházak? Micsoda témák, micsoda lehetőségek a nemzetközi sajtó és a tévéképernyők előtt! Nekem miért nem veszel ilyen kosztümöt, fiam?

Az 1987 decemberi washingtoni tanácskozás alkalmával Gorbacsov elfogadta Reagan korábbi javaslatát (amelyet még Brezsnyev utasított vissza) a közepes hatósugarú rakéták nulla-megoldásáról, azaz kölcsönös leszereléséről. 1988 áprilisában megszületett a genfi amerikai-szovjet megállapodás az Afganisztánban állomásozó több mint százezres szovjet haderő kivonásáról, melyet 1989. február közepéig végre is hajtottak. 1989 márciusában Bécsben a NATO és a Varsói Szerződés tárgyalásokba bocsátkozott a kölcsönös haderőcsökkentésről. Gorbacsov feladta a Brezsnyev-doktrínát, amely szerint a csatlós országok nem járhatják a maguk útját. A zsarnok elbukott anélkül, hogy megölték volna.

Dull Ernő: Jogászállamiság

Talán nem tautológia, ha megkülönböztetjük a jogászállamiságot a jogállamiságtól. Előbbire Magyarország 1948 és 1990 közötti, valamint 2010 utáni berendezkedése, utóbbira az 1990–2010-es időszak az eklatáns példa. Nem arról van szó tehát, hogy az autokratikus rendszerben – szemben a képviselői demokráciával – ne lenne szerepe a jognak. Csak ott a jog a nép elnyomásának eszközéül szolgál, ahelyett, hogy a politikusok működését szorítaná korlátok közé. A jogászállamban megtanítták az embereket, mi a jog. A jogállamban az emberek megtanulják, mihez van joguk. Ja, és még valami. „Szabad a sajtó!” – ez volt Petőfi első szava, felkiáltása, amelyet lejegyzett 1848. március 15-ről. Vagyis ha ez az alapkövetelmény adott, az emberek

szabadon tájékozódhatnak, korlátozás nélkül létrehozhatják saját orgánumaikat, akkor minden törvénysértő, túlhatalomra törő kormány sarokba szorítható lesz.

Hát kész botrány, jogászállami szempontból, hogy Brüsszel ugyanolyan állásponton van, mint Petőfi Sándor, sőt, egész Európa, vagy mint a BBC riportere is – pedig az angolok kiléptek, hiszen, mint Orbán Viktor fogalmazott korábban: „az Európai Unión kívül is van élet.”

Jogászállamból jelenti Varga Judit igazságügy-miniszter, hogy a magyar alkotmányban nem szerepel a jogállamiság kitétel. (Miért is szerepelne, ha egyszer az alkotmánynál magasabb törvényi szinten, az Unióhoz való csatlakozás aktusával elfogadtuk?) Na most, ezt a miniszter asszonyt – a jogállamiság rá alkalmazása ellen kézzel-lábbal, habzó szájjal tiltakozó – miniszterelnöke helyett küldték interjúalanynak a BBC *Hard talk* című műsorába. A műsor egészéről egy húzások nélküli részlet kellő képet ad:

„STEPHEN SACKUR Októberben az Európai Unió Bírósága megállapította, hogy Magyarország európai jogot sértett, amikor a budapesti Közép-Európai Egyetemet arra kényszerítette, hogy a tevékenységeit helyezze át külföldre. Most tehát garantálják majd, hogy a CEU visszajöjjön Magyarországra, ugye?

VARGA JUDIT Az ítélet egy felsőoktatásról szóló magyar törvénnyel kapcsolatos, és azt nézték meg, hogy a törvény módosítása összhangban van-e az uniós jogszabályokkal, sőt tulajdonképp a WTO-szabályokkal való összhangot vizsgálták. Leszámítva azt, hogy az ítélet nagyon hosszú, és ezért nagyon részletes elemzésre van szükség a megfelelő értelmezés érdekében, természetesen már megkezdjük a párbeszédet, illetve hamarosan megkezdjük a párbeszédet az Európai Bizottsággal, és ezúttal is teljes mértékben összhangba fogjuk hozni a felsőoktatási törvényt a vonatkozó standardokkal. Jelenleg más tagállamok felsőoktatással kapcsolatos eljárásait és jogszabályait vizsgáljuk, mivel azt gondoljuk, hogy a nemzeti szuverenitásnak minimálisan része, hogy meghatározzuk az egyetemek, illetve felsőoktatási intézmények struktúráját. Most például a bajor törvényt vizsgáljuk, de az ítéletet sokféleképpen lehet végrehajtani.

STEPHEN SACKUR Tehát nem tudja megmondani, hogyan fogják teljesíteni az Európai Unió Bíróságának ítéletét ebben az ügyben, ezért próbálkozzunk egy másikkal, az Európai Unió Bírósága szerint az a magyar törvény, mely előírja, hogy a külföldi finanszírozással rendelkező civil szervezeteket regisztrálják, és az NGO-k hozzák nyilvánosságra a külföldi adományozójukat, szintén egyértelműen uniós jogba ütközik. Ez természetesen tükrözi Orbán Viktor Soros Györggyel szembeni megszállottságát, és különösen azzal, ahogyan a demokráciapárti szervezeteket finanszírozza többek között Magyarországon. Mit fog tenni annak érdekében, hogy megváltoztassa ezt a törvényt?

VARGA JUDIT Sackur úr, nagyon örülök, hogy erről az esetről is kérdez, mert maga az Európai Bíróság is leszögezi a magyar törvény magyarázatával összhangban, hogy a finanszírozás, illetve a finanszírozás mértéke és volumene miatt bizonyos civil szervezetek igenis képesek lehetnek a közvélemény befolyásolására, és ez egy legitim ok arra, hogy nagyobb átláthatóságot kívánjunk meg ebben az esetben.

STEPHEN SACKUR Úgy tűnik, nem érti a lényegét...

VARGA JUDIT Nem, bocsánat, én teljes mértékben ismerem a kérdést, én vagyok az

igazságügyi miniszter, olvastam az ítéletet, és talán jobban ismerem a részleteket, mint más külföldi szakértők vagy újságírók. A közvélemény Nyugat-Európában valahogy nem akarja észrevenni azt, hogy a cél tekintetében nem állunk vitában, nincs köztünk nézeteltérés, mert a Bíróság is legitimnek találta az általunk megfogalmazott célt. Ez egy eszközökről szóló ügy vagy vita. Meg fogjuk találni annak módját, hogy miként tudjuk a közérdeket legjobban szolgálni abban a tekintetben, hogy teljes mértékű átláthatóságot követeljünk meg az olyan civil szervezetek esetében, melyek képesek a közvéleményt befolyásolni. Ez egy nemzetbiztonsági kérdés, ez egy legitim, demokratikus kérdés, amely az európai értékekről is szól. Az átláthatóság, mint tudja, minden biztos legfőbb elve. Nézze meg, hogy mi folyik az Európai Parlamentben: százötven százalékos átláthatóságot követelnek meg a civil szervezetek finanszírozása tekintetében. Nem így van? Miért gond, ha Magyarország ugyanezt követeli meg?

STEPHEN SACKUR Mint rámutatott, ön az igazságügyi miniszter, én egy egyszerű újságíró vagyok, és újságíróként kérdezem, hogy törődik-e ön a sajtószabadsággal Magyarországon?

VARGA JUDIT Természetesen. A sajtószabadságot az Alaptörvény garantálja. Tehát az alapértékek közé tartozik, a médiaszabályozás kereteit már a Barroso-bizottság is jóváhagyta. A Velencei Bizottság szintén, tehát a magyar sajtószabadság teljes szabályozási keretét jóváhagyták. Tehát mi a kérdés valójában?

STEPHEN SACKUR Tehát, várjon, rendben, szóval most akkor állítsuk szembe az elkötelezettségét a valósággal: A riporterek határok nélkül szervezet szerint a kormány és szövetségesei által ellenőrzött állami média szintje, idézem: »példátlan egy EU-tagállam esetében«. A független megfigyelő Freedom House azt állítja, hogy már nem tekinthető Magyarország a mutatók szerint demokráciának, annyira alacsonyra süllyedt a jogállamiság és a sajtószabadság szintje. És csak egy konkrét esetet hadd mondjak, amely miatt aggódhatna, ha törődik a sajtószabadsággal. Áprilisban egy Orbán úrhoz közeli üzletember ötvenszázalékos részesedést vásárolt az *Indexet* irányító társaságban, amely az egyik utolsó független újságírói platform volt Magyarországon. Megint csak ő felügyeli az *Index* hirdetési bevételi forrásait, és tudja mit? Júliusban, alig pár hónappal később elbocsátották az *Index* főszerkesztőjét. Ennyit a sajtószabadság iránti elkötelezettségéről, miniszter asszony.

VARGA JUDIT Igen, most tulajdonképp arra kéri a végrehajtó hatalom tagját, hogy avatkozzon be a piacba, ez olyan, mondjuk, mintha az igazságügy-miniszterét arra kérné, hogy emelje fel a telefont, amikor a tulajdonos elbocsátja a Guardian főszerkesztőjét. Tehát nem nagyon értem a kérdést. Ez a médiapluralizmus Európában. Amelyet a piac és a piaci trendek határoznak meg. Tehát ha figyelmesen hallgatja...

STEPHEN SACKUR Itt nem a médiapluralizmusról, hanem a médiakoncentrációról van szó, az úgynevezett Közép-Európai Sajtó és Média Alapítványról.

VARGA JUDIT Miért?

STEPHEN SACKUR Várjon, hadd fejezzem be, a magyarországi médiumok túlnyomó többségének tulajdonosa...

VARGA JUDIT Rendben, bocsánat...

STEPHEN SACKUR Ez egy egyértelmű eset, amikor a kormány és szövetségesei nagyon

hatékonyan és eredményesen törekszenek az ország médiaiparának irányítására, és úgy tűnik, ez egyáltalán nem aggasztja Önt.”

Lám hát, a jogállam képviselője győzni megy a vitára, a jogászállamé, hogy jól megfizessék azért, amiért megverik. És hiába vigasztaljuk mi, magyarok magunkat azzal, hogy nálunk bárki lehet miniszter vagy miniszterelnök, míg a BBC újságírója csak a legképzettebbek közül kerülhet ki, és – versenyhelyzetben – napról-napra bizonyítania kell, mert különben a rátermettebbet ültetik a helyére. Megint szemlesütve, szégyenkezve állhatunk a világ előtt. Mert nem az kerül az újságfőcímekbe: „de élnek dolgozók itt, költők is büntelen”, hanem a gyalázatos vétó, a handabandázás, a hazudozás. „Magyarok – néz össze két osztrák, két francia, két svéd –, ugyan” – és legyintenek.

Nándi Mihály: Egy sztálini definíció

Nemzet. Hát, ugye a nemzettel kél a nap, nyugszik a pap, és a két időpont között lépten-nyomon az zeng, persze a magyar nemzet. Már nem is veszünk kolbászt, ha azon nincs nemzetiszínzalag, vagy fokhagymát, mézet főképp nem, és már szinte haragszunk a zöldségesre, amiért fajta szerint csoportosítja az áruját, nem pedig színenként, úgyis mint piros – alma, pritamin, szárított paprika –, fehér – gyökér, zeller, retek (de az fekete ilyenkor – jó, de ha megpucolják), zöld, akár a zöldpaprika, zöldkáposzta, zöldség. Törvényi szigorral kellene megtiltani a zöldségeseknek, hogy olyasmit is áruljanak, ami nem illik bele e színspektrumba: narancsot.

Nemzet! Annyira magától értetődő, annyira minden és mindenkinek. Kinek is jutna eszébe definiálni? Tényleg, hogyan definiáljuk? Egy munkámhoz kellett, felütöttem tehát a *Magyar történelmi fogalomtárat*. Ott az áll: „A nemzet Sztálintól származó tételes definíciója: »az emberek történelmileg kialakult tartós közössége, amely a nyelv, a terület, a gazdasági élet és a kultúra közösségében megnyilvánuló lelkiakat alapján keletkezett.«” Hm. Sztálin. Persze, ez egy 1989-es kiadvány. Bár akkorra már elvileg hozzánk is eljuthatott az 1956-os XX. kongresszus híre, amely feltárta a sztálinizmus bűneit. Nézzük tehát Markó László *Általános történelmi fogalomgyűjteményét* 2004-ből. „A nemzet az emberek történelmileg kialakult tartós közössége, amely a nyelv, a terület, a gazdasági élet és a kultúra közösségében megnyilvánuló lelkiakat alapján keletkezett – írja Markó. – Ez a csak részben érvényes meghatározás Jozsif V. Sztálintól (1879-1953) származik.”

Keressünk újabb fogalomtárat. De nincs. A Libri segít is figyelmünkbe visszaterelni Markó kompilációját: „Megújult külsővel, de változatlanul korrekt és megbízható tartalommal adjuk közre ezt a fogalomgyűjteményt. A kötet túlnyomóan a középiskolai történelemkönyvekben, illetve a történelemoktatásban használatos fogalmakat magyarázza, alfabetikus sorrendben. Most, hogy a történelem visszakerült azon tantárgyak közé, amelyekből kötelező írásbeli érettségi vizsgát is tenni, különösen nélkülözhetetlen oktatási kézikönyvnek tekintjük Markó László gyűjteményét.”

Úgy látszik, bele kell nyugodnunk a nemzetbe, mint lelkialkatba. Különben Sztáliné újabb megfogalmazás, mint a szegedi gondolaté, amely szerint ázsiai népünket a kereszténység ojtása tette magyarrá, a magyar nemzet pedig a dühödt antiszemitizmussal, a forradalomellenességgel és a barbársággal (értsd: fehérterror) lenne azonos.

Nándi Mihály: A valaha volt legnagyobb

„Beindult Magyarország történelmének valaha volt legnagyobb lakástámogatási programja” – jelentették be az örömteli hírt, amely megaranyozta az ország lakosainak a szívét – felmelengette a borongós, hűvös új esztendő, visszaadva annak mintegy a szilveszter éji zsongást, a buborékok feltörését a pezsgővel telt pohárban, a szépen süllő malac terjengő illatát, már le lehet venni róla a füstölt szalonnát, és gyakorta kell locsolgatni, hogy ropogós legyen a bőre, de ne száradjon ki (nem kell rá több sör, fiam) –, különösen azért a százezer emberét, aki a következő évbúcsúztatót már új, saját lakásban tervezi. Időszerű is ez a bejelentés, hisz lendületben az ország, jobban teljesít, könnyesek a szemek, a meghatottságtól izzadtak az egymásba csapó kormányzati tenyerek. Ekkora tervet. És ezt mi csináltuk! Vas és acél országából terv és cél országa lettünk. Hol késik, hogy ország szerint tova is láthassuk a fejlődésünk újabb lenyomatát óriásplakátokon – már mint eredményt?

Minden idők legnagyobb otthonteremtési programjának keretében az alábbi támogatások és kedvezmények érhetőek el:

- Maximum 10 millió Ft CSOK – Családi Otthonteremtési Kedvezmény,
- maximum 10 millió Ft falusi CSOK a preferált kistelepüléseken,
- maximum 15 millió Ft kedvezményes, 3%-os kamatozású támogatott CSOK lakáshitel,
- maximum 10 millió Ft Babaváró hitel és támogatás,
- maximum 5 millió Ft ÁFA-visszatérítés a preferált kistelepüléseken,
- 5 százalékos lakás ÁFA az újépítésű lakásokra,
- 5 százalékos lakás ÁFA-visszatérítés az újépítésű lakásokra,
- maximum 3 millió Ft felújítási támogatás,
- illetékmentesség CSOK támogatással történő lakásvásárlás esetén.

Számszerűsítve a nagyszerűséget: egy hatvan négyzetméteres, használt ingatlan megvásárlásához három gyermek esetén 2,2 millió Ft vissza nem térítendő lakáscélú állami támogatás vehető igénybe. Ekkora használt ingatlan Zuglóban legalább 40 millió Ft-ba kerül. Egy új építésű, hetven négyzetméteres ingatlant ugyanitt 60 millió Ft-nál kevesebért ne is keressünk.

Új ingatlan vásárlása esetén három vagy több gyermek vállalásakor 10 millió Ft vissza nem térítendő támogatás jár. Ingatlan vásárlásakor három gyermek esetén a kedvezményes hitel maximális összege 15 millió Ft. Tehát a vissza nem térítendő 2,2 M Ft támogatás és a kedvezményes 15 millió Ft hitel mellé még minimum 40 millió Ft önerő szükséges. A babaváró hitel maximális összege 10 millió Ft, ez szabadon felhasználható és kamatmentes, a gyermeknek 5 éven belül meg kell születnie. Ez esetben még mindig 30 millió Ft saját forrást kell előteremteni.

Visszarepülhetnek a parafa dugók a pezsgősüvegek szájába. Ha százezren igénybe veszik a 2,2 millió Ft támogatást, valamint a kedvezményes 15 millió Ft hitelt, egyszersmind a babaváró hitelt 10 millió Ft erejéig, az 2720 milliárd Ft-al terhelné meg a költségvetést. De nem fogják, hiszen a kedvezményezettek – legalábbis túlnyomó többségük – részéről szükséges önerő sehol sincsen. Legalábbis nem a támogatásra szorulóknál – hiszen ahhoz még jövedelemigazolás is szükséges. Kedvezményben tehát azok részesülhetnek, akiknek bőven van pénzük, ki is fogják használni az ölükbe hullott lehetőséget.

Az otthonteremtés legcélszerűbben lakásban manifesztálódik. Annál több lakás lesz, minél több épül. A KSH adatközlésében nem szerepelnek olyan fogalmak, mint „Magyarország történetének legnagyobb”, „az ország lendülete” vagy „jobb (legjobb, soha nem volt) teljesítmény”, csak statisztikai tények. Ezek alapján Magyarországon 1960 és 2018 között az 1975. évben épült a legtöbb lakás, szám szerint 99 588 (tízezer lakosra számítva 94,6, merthogy akkor még bőven 10 millió fölött volt az ország lakosainak a száma.) Ezt meg sem közelíti a 2018-as 17 681 lakás, amelynél a 2019-es és 2020-as, egyelőre nem hivatalos statisztikák még lesújtóbbak. A rendszerváltás utáni időszakban 2004-ben (az MSZP-SZDSZ kormányzat alatt) épült a legtöbb lakás: 43 913; a legkevesebb pedig 2013–2016-ban, akkor négy év alatt mindössze 33 257.

Ha tehát Magyarország történetének legnagyobb családtámogatási programjáról lenne szó, az minimum százezer lakás építését jelentené 2021-ben, állami költségen, amelyet – mint a Kádár-korban – önerő követelése nélkül, térítésmentesen, a gyermekvállalás fejében utalnak ki a fiataloknak!

Földeák Iván: Menedék és szabadulás...

Adomázni jó. Történetet mesélni méginkább. Főleg, ha van valami köze a valósághoz.

A koronás fők vagy fullajtáraik által ösztönzött legendák, mint a hun–magyar badarság, vagy Mátyás király jóságos, igazságot osztó uralkodása már oly mélyen belegyökereztek tudatunkba, hogy fel sem merül bennünk, mennyi az igazságtartalmuk.

Más a helyzet az írói mondavilággal. A közkézen forgó jó ízű történetek néha kissé elrajzolják a valóságot, ám mélyükön mindig ott rejlik a nagy és tagadhatatlan történelmi igazság, amit a névtelenség homályába vesző szerzők több százoldalas fóliánsoknál pontosabban ragadnak meg.

Helytállóak, hisz írók indítják őket útra. Olyanok, akik megszenvedték a kort, amelyről szólnak.

Persze nem mindegyik derűs, mulattató. Sőt, vannak kimondottan tragikus kicsengésűek is, még ha alkotójuk a fanyar humor ostyájába próbálja rejteni a keserű tanulságot.

Bizony, az alkotó védtelen. Hiába műveinek több ezer példánya a lakások polcain vagy a nagy könyvtárakban, ezek nem védik meg. Mert a könyvek ugyanolyan védtelenek, mint írójuk. Heine mondta, vagy valaki más, és Thomas Mann a megszenvedett tapasztalat bizonyosságával erősítette meg: *„Könyvek égetésével kezdik és emberekkel folytatják...”* Hátborzongatóan igaz megállapítás. Mit tehet az alkotó? Menekül.

Életében sok dolog készítheti rá, kevésbé halálos is.

Szökni próbál a szerelmi bánat, a hivatal packázásai, a politika torz agyszüleményei és az államhatalom és az általa meghirdetett kincstári ízlés agressziója elől.

Szegény, hová menekülhet?

Vannak szerencsések, akik emigrációba. Abban reménykedve, hogy a terror nem éri utol őket. Hiú ábránd. Azután még valami. Életüket megőrzik, gyakran a honvágy viszi őket sírba. Zeneszerzőnek, zenésznek, képzőművésznek könnyebb, nemzetközi nyelven alkot, bárhol otthonra lelhet, ahol alkothat, megélhet, még ha keserű kenyéren is.

„Mindaddig, amíg a budapesti volt Oktogon-tér és a volt Körönd azoknak az embereknek a nevével van elnevezve, akikéről jelenleg van, (Hitler és Mussolini – az író megjegyzése) továbbá mindaddig, amíg Magyarországon erről a két emberről elnevezett tér vagy utca van, vagy lesz, rólam az országban ne nevezzenek el sem teret, sem utcát, sem nyilvános épületet; velem kapcsolatban emléktáblát mindaddig ne helyezzenek el nyilvános helyen.”

Az emberség, a tisztesség, a hazafiság mindmáig gyönyörű megtestesítője, Bartók Béla írta ezt. 1939-ben már érezte a mételyt, a közelgő pokolt s elment. Most nem kegyeltje a jelenlegi rendnek. Talán nem is kell neki az elismerés azoktól, akik szobrot emelnek az embernek, akinek a rezsimje elől elmenekült. Bartóknak szobra van Brüsszel egyik központi terén, Wass Albertnek vagy Herczeg Ferencnek sohasem lesz, még ha bele is szakad a hivatalos kultúrpolitika, mert kilóg a lóláb a „takaró alól”.

Bartók nem tudott hazajönni, a betegség legyűrte, ám halála után is a hazát szolgálta. Jogdíjait – ami nem volt kevés – a magyar államra hagyományozta és azt szétosztották az élő zeneszerzők között. Még beatdal szerzők, sőt költők is kaptak belőle, megzenésített verseik előadása után.

Mit tehet az író, költő? Ő nem ilyen szerencsés, hiszen a nyelv az anyag, amiből építkeznek... Ha összetűzésbe kerül a rendszerrel az országban, ahol él és ahol megértik, nélkülözésre van ítélve. Vagy még rosszabbra. Önkéntes vagy erőszakos halálra. Mert a métely szülte gyűlölet, erőszak elől nincs menekvés. A kispolgár észre sem veszi, hogyan jut el a hatalom a „végső megoldásig”. Lesz alkotó, akit lelkiismeret furdalás nélkül lapáttal vernek agyon. Más különösebb érzelmi bonyodalom nélkül az árokba lőnek. Ostoba és elbutított keretlegények. Honnét sejteneék, hogy gyermekeik, unokáik és az őket követő nemzedékek tananyagként fogják tanulni áldozatuk verseit. A „Nem tudhatom...” valamennyiünk szívébe ég. A költő, bár megtehetné volna, nem alkudott meg, vállalta sorsát. A zsebében talált véres papírlapok és a rájuk rótt sorok mindennél ékebben szólnak emberi nagyságáról.

Több mint hetven éve iszonyatos veszteség érte a magyar szellemi életet, irodalmat,

művészetet és a tudományt. Büszkélkedhetünk Nobel-díjas tudósainkkal, noha tudjuk, csak szemérmesen elhallgatjuk, hogy döntő részük (Szentörgyi-Albert és Kertész Imre a két kivétel, mindketten megérdemelték) a hazát elhagyva lett az, aki. A mérvadó idegen nyelvű kézikönyvekben – ki lapoz bele ezekbe –, már mint magyar származású, de más nemzethez tartozó hírességek szerepelnek. A kései és felemás elismerés inkább csak önámítás, nem feledtetheti azt, hogy eltaszítottuk őket.

Vannak pillanatok, amikor döntened kell, mert az életről van szó. Keress menedéket, ahol tudsz. Egy igaz barátnál, kollégánál. Találsz-e ilyet?

Ottlík Géza a magyar irodalom klasszikusa. Apja, akit másfél éves korában elveszített, belügyminisztériumi titkárként és császári kamarásként szolgált. A fiú kénytelen volt végigjárni a katonai iskolák kegyetlen drilljét, hogy később matematika szakot végezzen az egyetemen s legyen világhírű brizsező és szakíró. Tiszteletünk forrása azért több ennél. Megújította a magyar intellektuális prózát. A két háború közötti irodalom biztos mércéje, a *Nyugat* közölte első novelláját. Fő műve a „cőgeráj”-ban eltöltött évekről szól, egy „iskoláról a határon”, a regény kitörölhetetlen a magyar literatúrából. Még ha hithű, szolgálalkú mamelukok a tananyagból ki is törlik

1944 zűrzavaros októbere. Az utcákon a megelőző évtizedek fortyogó gyűlöletének zavaros habja csapódik le, csőcselék üli torát. A fiatal költő, Vas István menekülni kényszerül. Több okból is. Nem szolgálta az országot katasztrófába taszító rendszert. Származása is szörnyű bélyegként ül rajta. Még nem olyan híres, hogy elhagyja hazáját s másutt lellessen otthonra. Netán Portugáliában, mint az altengernagyból kormányzóvá avanzsált államférfi, aki a gyepelőt a társadalom legaljából előbújó söpredék kezébe hajította. Neki szobrot állítanak, az ifjú költőnek, ha odavész, aligha. Mit is csinálna más nyelvi közegben? Ízig-vérig magyar.

Kopogtatnak Ottlík Géza budai lakásának ajtaján. A költő az. A házigazda ilyennek még sohasem látta. Zilált és izgatott. Csapzott. Fél, de reménykedik.

– Gézám, segíts, nincs hová mennem. Ha megtalálnak, elvisznek...

Mit felelhet erre egy talpig úri ember, a szó nemes és nem mai, pénzre váltott értelmében? Egy igazi hazafi, kolléga, aki tudja, ki mennyit ér az irodalomban. Aki sohasem tudott azonosulni az önkénnyel, az embertelenséggel. Sem előbb, sem később. S lett mérce nemzedékek számára. A mondat arisztokratikus, pontosabban nemes... életet jelentő.

– Istvánom, az én házam a te házad...

A hegyvidéki, jobb kerületben álló épület bizonyos oltalmat élvezett, a társadalom krémje lakott itt. A magas rangú köztisztviselőben álló katonatiszt fia is. Akinek helyén volt a szíve. Nem félt, noha tudta, származása, neve ellenére halálos veszélyt vállal egy sárga csillagos ember rejtegetésével. Vállalta, mint mindig és később is önmagát, a tisztességet.

Múltak a hetek. A háború kéréllhetetlenül mind közelebb ért. Az ostromgyűrű bezárult, az ágyúdörgés már az utcáról hallatszott. A bombatámadások és a harcok elől a megrettent emberek a pincébe menekültek. Várták mi lesz. Reménnyel és kétellyel a szívükben. Tudták, hogy közel a vég, csak azt nem sejtették, milyen lesz.

Becsapódások zaja hallatszott kívülről. Rengett a ház. Az óvóhely lakói összebújva találgatták, végre megszabadulnak ettől a pokoltól, vagy még rosszabb vár rájuk. Rosszabb már aligha jöhet.

Egyszer csak nagy dörrenéssel kicsapódott a pince nehéz vasajtaja. S a félhomályban megjelent a hős vitéz, aki majd véget vet szenvedéseiknek.

Az ajtónyílásban robbanások keltette mészpor glóriától övezve feltűnt a dicső harcos. Egyáltalán nem úgy nézett ki, mint az orosz népmesék mesebeli daliája, aki megbirkózik a tetőtől talpig acélba bújtatott árja harcossal. Aprótermetű, ferdeszemű, hajlott vállú volt. Viseltes mundérban, derékban zsinórral összekötött, mészporos, csupa folt pufajkában.

A pince lakói nem tudták, hogy az 1941-ben behívott 100 szovjet katonából jó, ha egy megérte a háború utolsó évét. A végén már boldog boldogtalant besoroztak. Kellett az ember, hogy kisöpörjék a szemetet. Előbb hazájuk földjéről, majd a szövetségeseikkel karöltve a kontinensről.

A nyakában lógó, később „davaj gitárnak” elkeresztelt PPS géppisztoly lehúzta az alacsony hadfi vállát, olyan volt rajta, mint egy két számmal nagyobb zakó. Ferde vágású szeméből látszott, hogy kazah, az istenadta, nem szőke, kéméteres Ilja Muromec.

Gyanakodva körbenézett a pincében ülőkön. Még oroszul sem tudott rendesen, ezt, aki értett valamicskét oroszul, az megérezhette.

Meglátta a költőt. Jellegzetes arca, orra nem keltett kétséget az apró termetű harcosban. Vastag és durva lövészkesztyűbe bújtatott kezével rámutatott a reszkető poétára s megszólalt. Nem a tudós és hivatalos „jevrej” (héber, jiddis) szót használta, hanem lekezelő, köznapi változatát.

– Jé, zsid!

Mit felelhetett erre a költő? Átéltve annyi megpróbáltatást, de azért reménykedve a jobb jövőben.

– Ájvé, kezdődik az egész előlről...

Nekünk kell eldönteni, igaza volt-e a kinyögött bölcsességgel.

Kollégáját, aki otthont adott neki a szörnyű időben, embermentő tevékenységéért a Jad Vasem a Világ Igaza címmel tüntette ki.

Azt, hogy a felszabadító kiskatona eljutott-e a Brandenburgi kapuig s onnan vissza, hazája sztyeppéire, soha nem tudjuk meg. A költő még évtizedekig szolgálta a magyar irodalmat.

Délibáb

Krúdy Gyula: Csörsz

Késő ősszel imádandó igazán a Nyír. A szüreti víg hangok elmúltak a tájról, és a sárga szőlődombokon csak a fekete varjúcsapatok járnak; a magános és kopár szilfákon a vércse üldögél, és ha szekér zörög végig a tájon, mintha minden sárga bokor és lombjavesztett fa csodálkoznék: ugyan kijár még ilyenkor a falun kívül, mikor ott már senkinek semmi dolga, csupán a varjaknak, melyek tavaszig vigyáznak itt a vén nyírfákra és a nedves mezőkre. Az eső pedig a pusztaság fölött lóg; a nagy, szürke köpönyegeg, amelyek a fázékony föld fölött lebegnek, mindjárt-mindjárt megmozdulnak, és egészen ráborulnak a világra, hogy hetekig időzzenek kedves dombjaikon, nedves síkságaikon és az álmodozó kis falukon.

Igazán esni Geszteréden esik. Ez csak egy kis, rongyos falucska a Nyír sarkában, és azért nem jönnek ide a gumikabátos angolok, akik a skót mezőkön oly lelkesen utazgatnak a ködben, sárban, ingoványban. Mikor Geszteréden elkezd esni, akkor egészen bizonyos, hogy három hónapig meg nem áll az eső. Esik, esik; ahány felhő terem a Tisza fölött vagy az ecsedi lópban, az mind Geszterédre jön bemutatkozni. A rongyos kis falu elvész a ködben, esőben, ide ugyan nem jön halandó. A víz elmossa az utakat, hidakat; nagy tavak keletkeznek ott, hol azelőtt kopár mező volt, a dombok is mintha megereszkednének, alacsonyabbak, laposabbak lesznek, szétáznak. A geszterédi bíró akkor azt mondja:

– No, emberek, elkövetkezett volna a mi időnk is! Lássunk dologhoz. Maholnap itt a tél!

A geszterédiek abban a három hónapban dolgoznak, amikor falujukat elzárja a világtól az őszi víz és sár. Termőföldje, rétje nincs a falunak egy csepp sem. A természet, ez a nagy geográfus okosan osztotta be ezt is. Minek volna termőföld Geszteréden, amikor úgyse munkálná azt senki. Nem bolond a geszterédi ember, hogy törje a derekát egész esztendőben, mikor három hónapig is elegendőt tud dolgozni. Ha a pénzügyminisztériumnak egyszer kedve volna megtudni azt, hogy hol fizetik legpontosabban az adót, hol nem ismerős a végrehajtó, én megmondhatnám neki, hogy az a hely Geszteréd. Járásbírónak, fiskálisnak itt semmi dolga. Dehogyan pörösködik a geszterédi ember. Örül, ha őt nem bántják.

Ha a büntetőbíró kinyújtja néha vaskezét Geszteréd felé, az odavalók szép csendesen behúzzák nyakukat a válluk közé, és megadással viselik sorsukat. Ha már baj van, legyen minél kisebb baj – a falunak ne essék bántódása.

Tudni kell ugyanis, hogy Geszteréd századok óta lopásból, tolvajlásból, lókötésből él.

Mondom, nem tegnap óta, sem tegnapelőtt óta, hanem száz évek óta.

Ha a tolvajságnak, huncutságnak volna privilégiuma, Geszteréd régen megkapta volna ezt. Ármálisa azonban volt a falunak (még azt se kapott volna annyi ügyes ember?), valamelyik Ferdinánd írta alá a nemesi levelüket, elismerésül azon számos gulyákért, csordákért, amelyekkel a geszterédiek a császári seregeknek szolgáltak. A jó Ferdinándnak nyilván nem mondták meg a tanácsadói, hogy a geszterédi határban nem terem egy szál fű sem, csak béka meg gólya, azok a gulyák tehát nem otthon nevelődtek. Más nevelte azt, tán nem is a császárnak...

Ha a természet már elvette Geszterédétől a becsületes megélhetés módját, viszont ravaszokká, ügyesekké és huncutokká tette őket.

– Nem is magyarok azok – panaszkolta néha az alispán a megyei gyűlésen –, tatárok maradékai. Hogy papot nem tűrnek meg maguk között, bizonyítja, hogy valami pogány szertartásnak hódolnak. Mindenféle becsületes fajtának rég kiveszett volna már a magva ott a

lapos, ingoványos vidéken, ezeket meg agyonverni sem lehet.

Tudta mindenki, hogy őszidőben, vásárosok, borkereskedők járása, terméseladás idején, ahány lopást három vármegyében elkövetnek, annak számai Geszterédre nyúlnak. Csakhogy a csendlegények sem változhattak madarakká, hogy berepüljenek Geszterédre, de meg otthon nem is lehetett őket meglepni. Csak nagy ritkán, minden ötödik esztendőben fogtak meg a régi csendbiztosok, kapitányok egy-egy geszterédi embert Váradon vagy Szabadkán: ha felismerték őket. Alacsony termetű, szögletes koponyájú, alattomos járású emberek voltak. A bő suba, amely eltakarta termetüket, csak akkor nyílt széjjel, ha valamit elrejtteni kellett. Idegennel soha szóba nem állottak, csak úgy kíváncsiságból jártak be a környékbeli vásárokbá, mindent láttak, mindent hallottak: Debrecenben, a vásáron, a csizmadiák között, ha elkiáltotta magát egy tréfás deák: „Itt egy geszterédi ember!” – az egész nemes céh sáfát, dikicset ragadott. Mert tudnivaló volt, hogy azok a huncut geszterédiak csak a debreceni vargák készítményeit kedvelték.

Így nőtt, növekedett Geszterédnek a híre száz esztendőkön keresztül. Ők maguk nemigen törődtek vele, még házasodni sem mentek a szomszédba, otthon, maguk között elintézték mindent. A forradalomban az öreg Kállayhoz, a kormánybiztoshoz beállított Aggancs, a geszterédi bíró, és egy zsák ezüstpénzt lódított le a szekeréről a kormánybiztos udvarára:

– Halljuk – mondta a bíró –, hogy bajban van a haza. Mi már elszoktunk a katonáskodástól, de ezt a csekélységet szívesen felajánljuk.

Az öreg táblabíró botot ragadott:

– Viszed innen a zshiványok prédáját, te fő gonosztevő! – kiáltotta nagy haraggal.

Csakhogy akkor már a bíró szekeren ült, és a két pompás pejcsikó tovaragadta a könnyű járművet. Az öreg Kállay az egyik csikóban fölismerte azt a csikót, amit két héttel azelőtt kötöttek el az istállójából. – De hát az a zsák ezüst ott maradt az udvaron. Az már a hazáé volt. Azt oda kellett adni a hazának.

Abban az időben, mikor mindenfelé recsegni-ropogni kezdtenek a régi magyarság szarufái, a felső-tiszai járásban új főbíró került a régi táblabíró, Tokodi bácsi helyébe. Bizonyos Csörsz Jánosnak hívták az új főbíró, szürke, jelentéktelen esküdt volt addig, olyan lefelé konyuló, vékony, fekete bajusszal, mint aki háromig se igen tud olvasni.

– No, látszik, hogy felfordult világot élünk – mondogatták a járásbeli öregurak, kik még látták a hajdani szép megyei életet: a hetyke főbírókat táltosaikkal vágatni, a bölcs, de tunya, öreg alispánokat.

– Bizonyosan parapluit vesz a kezébe – gúnyolódtak Csörsz János felett. – Ugyan ki ismerte az apját ennek az úrnak?

Persze, persze az apját nemigen ismerhették, hisz nem idevaló volt, valahonnan a felső vidékről került ide, Zólyomból vagy Beszterceből? Ne szépítsük, tót volt Csörsz János. Egyszerre azt is észrevették, hogy sohasem iszik bort, és az a betűt á-nak ejti. Annyiban azonban eleget tett a becsületnek, hogy sarkantyús csizmát varratott magának, és vadásztollas kalapot nyomott a fejébe. Az asszonyok, akik nem tudnak sokáig haragudni, engedékenyen mondogatták:

– Csak egy kis pedrő hibázik még a bajuszára. Akkor mindjárt nem lesz olyan Jézus-Mária fizimiskája.

Ha csak az hiányzott az asszonyoknak, azt is elérték. Csörsz uram, ahogy lassan-lassan belemelegedett a hivatalába, elég tűrhető főbíró lett. Valami kisebb vármegyében még meg is bámulták volna a huszárját.

Hát ez a Csörsz János mondta egyszer őszi közgyűlésen, a megyeházán:

– Urak, meg kéne már tisztítani a megyét a zsványtanyáktól. Utóvégre a közbiztonság se kutya.

Lett erre általános megrökönyödés. Az öregebb urak, akik abban az időben úgy féltek minden újítástól, mint a pokoltól, haragosan mérték végig a fiatal főbíró.

– Mit nem akar még ez a csirke! – dörmögte a szakállában Vencselley Pál, tabi komposzesszor.

– A tekintetes úrnak is elvitték nemrégiben négy szép lovát a geszterédiek – vágott oda Csörsz.

– Üsse kő! Ha már nem lehet változtatni az erkölcsöiken! – felelt az öreg birtokos.

A hetyke Zathureczky Pál, aki titkon aspirált a főbírói székre, foghegyről szólt közbe:

– Száz év óta így van az már, öcsém. Apáink okosabb emberek voltak, mint mi.

Csörsz János nem hagyta a maga igazát. Az asztalra csapott az öklével:

– Márpedig én kipusztítom a zsványokat a járásomból.

– Jól van, főbíró uram, majd meglássuk – szólt szelíden öreg, bölcs alispánunk. – De most ne akasszuk meg a tanácskozás rendjét.

Csörsz János a gyűlés után szomorúan tapasztalhatta, hogy rossz helyen kereste a népszerűséget. A kistermetű, pirosposzsgás arcú Lányi Emánuel, a megyei pénztáros, jóakarattal sugta a fülébe:

– Öcsém, mindenkit magadra haragítasz. Valami okosabb, bölcsőbb indítvánnyal jer elő jövőre. Bánjuk is mi a zsványokat. Az alkotmány a fő dolog.

– Az alkotmány? – mormogta sötéten Csörsz János. – Nálunk, odafenn a Tisza mellett, Geszteréd szabja az alkotmányt. Elviszi a lovat, marhát, mert az a másé.

A megyei pénztáros szelíd szemrehányással bökte meg a főbíró vállát:

– Ugyan, menj azokkal a népboldogító ideákkal. Terringettét! Alkotmányos nemzet vagyunk, vagy mi? Az alkotmány az első, azután jön a paraszt az ő elveszett lovával.

Csörsz János csak hallgatta öreg barátja szavait, magában pedig egészen másra határozta el magát. Késő őszre hajlott, a tiszai vidéken ilyenkor beköszöntenek azok a szép hosszú, esős idők, amikor apáink legjobban otthon érezték magukat. Hull, hull a vég nélkül való hűvös eső az ólomszürke égről, ködbe borul a lapályos Nyír, későn virrad, korán alkonyul, és az új bor már forr odalenn a pincegádban. Csörsz uram még esküdt korából tudta, hogy ez az idő a geszterédiek arató ideje, amikor el van zárva falujuk a külvilágtól.

Egy nagyon esős napot választott ki a geszterédi expedícióra. Nem vitt magával még egy somfa botot se. Minek is vitt volna? Nincs ilyenkor otthon egy arasznyi férfiú sem, mind oda van vásárokon, tolvajlásokon. Szerzett valahol egy ladikot, aztán nekiindult a tiszai nádasoknak. Ment,

ment a csónak kora reggel óta, sokszor azt hitte, hogy már eltévedett, és sohasem pillantja meg a szárazföldet. Nád, káka mindenfelé. Ha felállott a csónakban, akkor sem látott többet, mint a szomszéd nádat.

Alkonyat felé azonban kutyaugatás ütötte meg a fülét a főbírónak. Nosza, nekifeszítette a csákányt a víznek. Szétnyílt a nádas, és a szabad víz közepén egy nagy szigetet látott, tele csinos, apró fehér házakkal. Még valami toronyféle is volt a falu közepén, annak a tetejében kakas.

A parton két asszony állott övig fölgyürkőzve, és ruhát facsart. Hatalmas, fehér bőrrű, barna hajú menyecskék voltak. A főbírónak kedvtelve pihent meg rajtuk a szeme. „Forgós adta! – gondolta magában. – Azok a zsványok nemcsak a lovat tudják kiválasztani, hanem az asszonyt is!” Közlebb tolt a csónakot a parthoz, és elmondta, hogy eltévedett a lápban, most maga sem tudja, hol, merre jár. Főként szállást szeretne, hol megpihenhetne.

A két asszony csodálkozva, szemmerevítve bámult rá. Mintha még sohasem láttak volna idegen embert. A faluban is hamarosan észrevették az idegent, egy csomó asszony közeledett a vízhez.

Mintha valami félvad emberek közé vetődtem volna! – gondolta magában a főbíró, és nem győzte eléggé megbámulni az asszonyokat. Akik jöttek, azok is valamennyien gyönyörű, sugár teremtések voltak. Nem volt közöttük egyetlen csúf vagy öreg sem. Mind fiatal, ruganyos fehér húsú menyecskék, valami különös népviseletben, amely ezen a vidéken nem szokás. A mosó asszonyokon észrevette, hogy vastag aranylánc van a nyakukon, a ruhájuk pedig, amely a vizet érte, a legfinomabb selyem. Az asszonyok összebújtak és tanácskoztak. Nemigen értették a dolgot, hogy idegen férfiú vetődik hozzájuk. Egyik-másik kacérkodva nevetett rá a főbíróra. Csörsz nem sokat gondolkozott, hanem partra ugrott.

– Legalább azt mondjátok meg, hol vagyok? – kiáltott fel a ravasz főbíró.

Az egyik menyecske, egy gömbölyű, kíváncsi szemű, elnevette magát.

– Hol? Hát Geszteréden.

– Kapok-e itt éjjeli szállást?

– Persze hogy kap – felelt a menyecske, és már el is indult előre. A főbíró utána. Nyomába meg az asszonyok.

Csinos, tiszta falucskán mentek keresztül. Az ablakokban mindenféle csinált virágok, az udvarok tiszták, gyepesek. Mintha csupa dologtalan uraság lakna valamennyiben. Éppen csak az agár hibázott az ámbitusról.

Csak az a csúf eső ne esett volna szüntelen. Az asszonyok nem sokat törődtek vele. A fejükre hajtották selyemviganóikat (mind selyemruhát hordott), és Csörsz uram a világ legfehérebb, legformásabb asszonylábait látta maga előtt.

A sövények mögül gyerekek meg kandi asszonyfejek bukkantak ki. Férfi sehol. Egy vénasszony ült valahol egy padkán, az rekedtes hangon rákiáltott a főbíró menyecskéjére.

– Ej, haj, Csollánné, azt hiszed, sohasem szabadul ki az urad?

A menyecske elpirosodott kis füléig.

– Hát adjon neki kend kvártélyt, Rézi néni.

Az öregasszony haragosan fogott a szájába egy rövid szárú pipát.

– Nekem már nem kell férfi! – felelt mérgesen, amire az asszonykaréj mind felkacagott, mintha csiklandoznák.

A Csörsz kabátját hátulról megrántotta egy cseresznyeajkú asszonyka.

– Hallja az úr – szólt halk, meleg hangon. – Ma éppen kalácsot sütöttem. Finom, omlós kalácsot, amilyent a püspök sem eszik.

A főbíró egy percre nem értette a dolgot, aztán elnevette magát:

– Holnap már másfelé visz utam – mondta mentegetőzve.

Tiszta, fehér házhoz értek. Az asszony előrement, és a jó illatú szobában rubinszínű bort tett az asztalra.

– Legyen jókedved – szólt, és megkínálta borral a vendéget.

Majd kalácsot vett elő a szekrényből:

– Ne éhezzél nálam!

Csörsz ivott a borból, evett a kalácsból. Eszébe jutott öreg alispánunk mondása, ki pogányoknak nevezte a geszterédieket. Azt gondolta, hogy ez a kínálás még pogányszokás. A bor olyan volt, amilyent még sohasem ivott. („Vajon kinek a pincéjéből való?” – kérdezte gondolatban.)

Körülnézett a szobában. A falakon vastag arany- meg ezüsttálak voltak.

– Azt mind az uram hozta – szólt az asszony, és letelepedett egy kis zsámolyra a férfi lába mellé.

Csörsz János bambán, értetlenül bámulta azt, ami a szobában fel volt halmozva. Volt ott finom porcelán, amit csak nagyúri házaknál láthatni, voltak kincseket érő vázák és szőnyegek. Az egyszerű falusi fabútorzat kirívó ellentétben állott a szanaszét heverő kincsekkel. Csörszben erre föltámadt a kötelességérzet.

– Mesélj nekem erről a ti furcsa falutokról, ahol olyan gazdagok vagytok mind. Selyemben öltözködtek, s aranycsészéből isztok.

Az asszony mosolygott:

– Ez csak most van így, három hónapig, amikor a férfiak nincsenek itthon. Mikor hazajönnek, vermekbe ássák az aranytálakat. Megint cserépből eszünk. Nem szabad többé meszelni, takarítani, rongyos, piszkos lesz a falu. Mikor aztán elmennek, megint rendbe hozunk mindent.

A főbíró elgondolkozott. Roppant különösnek, érthetetlennek találta az asszony beszédét. De aztán eszébe jutott, hogy télidőben, forró nyárban akárki bejöhet a faluba. A sok esztendőkön át összelopkodott drágaságnak gazdája akadna a büntetőbírótság személyében.

Az asszony szelíden, szomorúan megszólalt:

– Vigyél el engem innen, uram.

A főbírónak az járt a fejében, hogy micsoda országra szóló fogás lenne csendlegényeivel

meglepni ezt a falut, úgy, ahogy most van, és a drágaságokat szekerekre rakva, beszállítani a vármegye házára.

– Vigyél el engem innen, uram – ismételte a lábánál ülő asszony.

– Miért kívánczol el innen? – kérde Csörsz.

– Mert nincs itt senkim. Mert az uramat már esztendő óta nem láttam. Idegen itt nekem mindenki.

A főbírónak az a gondolat fordult meg a fejében, hogy talán éppen ezt az asszonyt lehetne felhasználni arra, hogy kelepcébe ejtse a geszterédieket.

– Jól van, elviszlek innen – mondá.

De napok múltak el, és Csörsz János, a felső-tiszai főbíró még mindig ott mulatott Geszteréden. – A szép, fehér bőrű asszonyok elaltatták benne a kötelességérzést, a drága csészékben csillogott a rubinszínű bor, és a selyempárnák nem juttatták eszébe, hogy azoknak suhogó kelméjét valahol az országúton lopták a vakmerő geszterédi férfiak.

De egyszerre mégis elpárolgott a mámor a főbíró fejéből. Homályos hajnalon, mikor a szakadó záporban még a kakasok sem tudták megállapítani az időt, Csörsz János Csollánnéval fölkereste az elhagyott ladikot, és bevezett a tiszai nádasokba. Az asszony hűségesen kuporgott a csónakban, mint egy hű eb, csak a szeme csillogott nagy alázattal a férfiúra.

Estefelé, mikor kivergődve a nádasokból, csurom vizesen beértek a főbíró gerlici házába, Csörsz János az ámbituson ácsorgó megyei pandúrokhöz így szólt, rámutatva a mellette lépkedő menyecskére:

– Erre az asszonyra gondotok legyen, legények. Magyarázzátok meg neki, hogy én vagyok a főbíró.

Az asszony falfehéren tántorodott a falnak, mikor a csendlegények megragadták:

– Te gyáva! – kiáltott rá szenvedélyesen a főbíróra, de az sietve haladt szobája felé.

Másnap erős pandúrfödözettel a vármegyére kísérte Csörsz János főbíró a geszterédi asszonyt. Három lépcsőt is ugrott egyszerre, amíg az alispán szobájába ért. Az öreg Cseffy Ábris az íróasztalnál ült, és el volt mélyedve valami írásmunkába.

– Urambátyám – kiáltotta szelesen a tiszai főbíró. – Nyomára jöttünk a geszterédi bünszövetkezetnek. Országgraszoló dolog ez.

Az öreg alispán letette a tollat, és homlokára tolva a pápaszemet, rosszkedvűen mérte végig Csörsz Jánost.

– Helyes, öcsémuram. De nemigen érdekel az egész szeleburdiság. Ott vannak a csendbiztosok az udvaron. Azok majd megörülnek a hírnek.

– Igenis, urambátyám – folytatta halkabban Csörsz. – De rabot is hoztam Geszterédről. Egy asszonyt...

Cseffy Ábris fanyarul mosolygott:

– Asszonyt? Fiatal koromban magam is ismertem a geszterédi asszonyokat. Vajon mit vétett, szegény?... De most hagyjon békén, öcsém. Azon a feliraton dolgozom, amit a vármegye küld az

országgyűlésnek.

Csörsz János csak kifordult a szobából, mintha leforrázták volna.

A megyei huszárok sarkantyúja most is csengett a hosszú folyosókon, mint máskor, de mintha csupa szomorúság lett volna csengésükben. Verpeléti bácsi, az öreg várnagy az agarait dresszírozta az udvaron. A főbíró megszólította:

– Hová zárták a rabot?

A várnagy vállat vont:

– Az a kulcsár dolga, főbíró uram. Ne te, Cicke!

Csörsz János lehangoltan ment végig a kőkockás udvaron, mint akinek az orra vérzik. Vajon kihez forduljon itt, akit érdekel Geszteréd? A kapu alatt Kovács csendbiztossal találkozott. Az öles bajuszú, hetyke csendbiztos tréfásan kérdezte meg a főbíró:

– Nos, tekintetes uram, mi van a megyei zsványokkal? Élnek-e még?

– Éppen önt keresem. Megyünk Geszterédre a legényeivel.

A csendbiztos mosolygott a bajusza alatt.

– Nem vagyok én madár, de még egyik legényem sem az.

– Az alispán úr parancsolta.

– Még akkor sem lehetek madár – felelt egykedvűen Kovács Mátyás.

– Ladikon mehetünk oda, ahogy magam voltam ott.

A csendbiztos megcsóválta bozontos fejét.

– Nono – dörmögte. – Akkor más.

Még azon az éjjelen elindult egy tucat megyei pandúr Geszteréd felé. Mikor kivilágosodott, átvergődtek a nádasokon, és elérték a szigetet, ahol egykor Geszteréd volt. Valóban, csak volt. Rommá, fekete üszökké égett a falu azalatt, amióta Csörsz János elment innen. A leégett faluban nem találtak élő lélekre. Egy árva kutya sem maradt ott. Csörsz János kábultan, bambán rugdosta csizmasarkával a megfeketedett gerendákat. Hová lettek a vagyont érő kincsek, az aranytálak és ezüstvázák? Hová lettek a geszterédek? Talán az a bezárt asszony küldött hírt a véreinek a közelgő veszedelemről, vagy csak a véletlen műve volt a rettenetes tűzvész?

Sohasem lehetett többé megtudni semmit Geszterédről. A legközelebbi megyei gyűlésen a főnótárius, mikor a jelentésben ehhez a ponthoz ért:

...Sajnálattal hozom tudomásra, hogy vármegyénk a legutóbbi időben szegényebb lett egy virágzó községgel...

Minden szem haragosan, szemrehányólag fordult Csörsz János felé.

Kosztolányi Dezső: Paulina

Az Aventinuson volt egy kurtakocsmá. Matrózok jártak oda éjszakánként, s piros bort iddogáltak.

Paulina, a kis maszatos konyhalány hordozta a tálakat. Vörös haja volt, és kék szeme.

Egyszer, amint elhaladt egyik asztal mellett a pörkölt hallal, valami kappadóciai hajóács ijedten a tunikájához kapott, és fölugrott.

– Hol a pénzem? Megloptak. Tolvaj – rivallt –, tolvaj.

Kavarodás támadt. Közben a tolvaj – egy hajóslegény – kereket oldott.

– Ez volt – mondták többen, s körülvették Paulinát.

A lármára az utcáról két praetori katona rontott be, csörrenő karddal: az éji őrség.

Elővették a rabszolgalányt.

– Ide azzal a pénzzel.

– Nincs nálam.

– Akkor velünk jössz, babám.

– Nem – sikított Paulina –, nem. Én ártatlan vagyok – s meg se moccanok.

– Indulj – vezényelt az egyik katona – az alacsony és kancsal –, s úgy meglökte a lányt, hogy az kitántorgott az utcára.

Ott megint csak állt, mint a cövek.

Erre a másik katona – a magasabbik – a karjához ért.

– Ne nyúlj hozzám – ordította a lány. – Hagyj engem. Mert megharaplak.

A katona nevetett.

De amikor megragadta a karját, hogy előretuszkolja, a lány ráugrott, mint egy vadmacska, s végigkarmolta az orrát. A katona vére csurgott.

Most a kancsal próbálkozott. Paulina hirtelen feléje fordult. Arcul köpte.

– Disznók – sivalkodott, s kibomlott vörös haja, és izzott a kék szeme –, disznók. Emberek, segítsetek. Emberek, én egész nap dolgozom, szegény vagyok, ártatlan, esküszöm az anyám sírjára, és édesanyám sírjára, ártatlan. Emberek, emberek.

Az emberek, akik a csöndes nyári éjszakában ballagtak, ámulva nézték a két zsoldost. Dulakodtak a lánnyal, ököllel-karddal verték. Mégse bírtak vele.

Aztán fölnyalábolták, s úgy vitték.

– Dögök – üvöltött a levegőben, kalimpálva lábaival –, dögök. Öljetek meg. Gyilkoljatok. De azért kikiabálom, hogy ez a ronda, ez a kancsal, múltkor a kocsmában meg akart ölelni. Gazemberek, gazemberek. Mindnyájan gazemberek. Minden zsoldos gazember. Az uratok, Caesar

is gazember. Caesar is gazember. Jupiter – hadonászott a kezeivel az üres égbolt felé.

A szörnyű ordításra, mely nem csitult Róma utcáin, fölédretek az emberek. Hálóköntösben, papucsban csoszogtak a kapuk elé, s hallgatták ezt a vad rikácsolást, a hangot, az óriás hangot, mely utcáról utcára haladt a rabszolgánnal együtt. Sárga telehold lebegett a Colosseum fölött.

Amikor Mutius Argentinusnak, a sztoikus bölcsnek villája elé értek, a lány még mindig átkozódott, dühöngött. Hangja el nem rekedve rikoltozott az éjszakában.

A bölcs ezen a kései órán Rufusszal, a költővel csevegett az atrium szökőkútjánál.

Mind a ketten fölálltak a márványpadról, s bámultak, míg a jajveszékelő némbert el nem cipelték. De hangját még azután is sokáig hallották a sötét kis utcákból.

– Miért kiabál? – kérdezte a bölcs. – Mit akar?

– Igazságot – felelte a költő.

– Nevetséges – jegyezte meg a bölcs. – Minden indulat nevetséges.

– Minden indulat fönséges – szólt a költő. – Milyen fönséges volt ez a lány, milyen hatalmas. Aki haragszik, az, akinek igaza van, hatalmas. Ennek a lánynak is igaza lehet.

– Miért gondolod?

– Mert úgy haragudott.

– Mit ér vele? – kérdezte tünődve a bölcs. – Az őrszobában majd agyba-főbe verik. Vagy el se jut odáig. Belökik a Tiberisbe.

– Az mindegy – mondta a költő. – Az igazság az utcán ment, és ordított. Mi pedig meghallottuk a szavát. Fölriadtunk ágyunkból, nem bírunk többé aludni, nem tudjuk folytatni előbbi vitánkat. Róla gondolkozunk. Az igazságról. Lásd, még mindig erről beszélünk. Ez is valami.

Deák Mór: Sokra nem mentünk együtt, Uram

Sokra nem mentünk együtt, Uram.

A verseim voltak az imáim.

Ábelt neveltem s fölnőtt Káin.

Elpusztítani Istent. Ha van.

Sokra nem mentünk együtt, Uram.

Tízszor szóltál, én betartottam.

Szerethettelek volna jobban.
S boldogan lennék boldogtalan.

Sokra nem mentünk együtt, Uram.
Mégsem lennénk meg egymás nélkül.
A rossz is, a jó is fölépül.
Rád hasonlít, ha alaktalan.

Sokra nem mentünk együtt, uram.
Hókupac vagyok a kertedben.
Megroskadok, hogy mivé lettem.
Ezüst se voltam, ha Te arany.

Sokra nem mentünk együtt, Uram.
Lázadtam hatalmad ellen.
De csak így lehattunk ketten.
De csak így lehettem magam.

Deák Mór: Ceruzarajz

a rétre szöcskenyáját hajtok
a bárányokra felleget
megtámaszkodik a vakondok
ez a gyerek nem is gyerek

átcirógatom a bundáját
sosem megyünk a föld alá
onnan ahol van pont rálát
a háztetőre ami nagy Á

teletöltöm a tengert hátam
a hatalmas égnek feszül
nem élhet felnőttként se bátran
aki elfelejt gyermekül

van egy világ a jobb zsebemben
a bal már rég olyan lyukas

hogy megkerget önfeledten
az anyalúd s a kiskakas

aztán az este nagy zsákjába
elpakolja a kincseket
s az álom fekete vásznára
fölsatíroz egy életet

Ady Endre: „Ádám, hol vagy?”

Oszlik lelkemnek barna gyásza:
Nagy, fehér fényben jön az Isten,
Hogy ellenségim leigázza.

Az arcát még titkolja, rejti,
De Nap-szemét nagy szánalommal
Most már sokszor rajtam felejtí.

És hogyha néha-néha győzők,
Ő járt, az Isten járt előttem,
Kivonta kardját, megelőzött.

Hallom, ahogy lelkemben lépked
S az ő bús „Ádám, hol vagy?”-ára
Felelnek hangos szívverések.

Szivemben már őt megtaláltam,
Megtaláltam és megöleltem
S egyek leszünk mi a halálban.

Ady Endre: Az Isten balján

Az Isten van valamiként:
Minden Gondolatnak alján.
Mindig neki harangozunk
S óh, jaj, én ott ülök a balján.

Az Isten könyörületes,
Sokáig láthatlan és néma,
Csak a szivünkbe ver bele
Mázsás harangnyelvekkel néha.

Az Isten nem jön ám felénk,
Hogy bajainkban segítsen:
Az Isten: az Én és a kín,
A terv s a csók, minden az Isten.

Az Isten hatalmas nagy úr,
Sötétség és világosság,
Rettenetes, zsarnok lakó:
Lelkünkbe ezredévek hozták.

Az Isten az egyszerűség,
Unja a túlságos jókat,
Unja a nyugtalanokat
S a sokszerű, nagy álmodókat.

Az Isten engem nem szeret,
Mert én sokáig kerestem,
Még meg se leltem s akkor is
Kötődtem vele s versenyeztem.

Az Isten van valamiként:
Minden Gondolatnak alján.
Mindig neki harangozunk
S óh, jaj, én ott ülök a balján.

Eszem ágában sincs vitatkozni Nyisztor doktor úrral, a Szemtanúval, aki konningsreuthi Neumann Teréz csodálatos életéről tartott előadást, nagy sikerrel, a Vigadóban (legfeljebb, ha azon, hogy stílszerűbb helyet is választhatott volna a Krisztus szenvedéseit átélő német parasztlány igazolása számára – mégis, Vigadó! ez egy kicsit erős!).

Eszem ágában sincs vitatkozni, de nem azért, mintha nem keltene bennem gondolatokat és sejtelmeket az effajtaság (annyit ismerjen el, hasonló dolgok sokszor voltak már) éppen úgy, mint minden egyéb, ami az embereket foglalkoztatja. Azért nem vitatkozom, mert ahhoz „képviselni” kellene valamit, teológiát vagy természettudományt – s mily nevetséges volna, akár az egyik, akár a másik „felfogás” védelmében vagy támogatásában éppen nekem felszólalni, mikor se teológus, se természettudós nem vagyok.

Ebből az jönne ki, hogy hát akkor semmi hozzászólni valóm nincs.

Dehogynem. Éppen hogy.

Csak vitatkoznom nem szabad. *Hozzászólni* viszont csak nekem van jogom és módom, akinek nem kell vitatkozni, érveket gyűjteni és rendezni, tehát ráérek nézni és látni a dolgot.

Látni pedig azt látom, hogy valahogyan az ügy *stílusa* körül van a baj: nem véletlen, hogy ez a „Vigadó” szó tűnt fel először az egészből, mint valami komikus ellentmondás.

Először is.

Másodszor az, hogy Nyisztor doktor úr, aki a csudát hirdeti, miért olyan nagyon tudományos. Folyton a tudományt próbálja dezavualni és értéktelenné minősíteni, de ezt olyan kínosan pedáns tudományos eszközökkel csinálja, hogy egy Oswald vagy Mach is megsokallná. Igenis, azt mondja, ott vannak Konningsreuthban a legjelesebb tudósok és orvosok és igenis, kijelentették, hogy ezt nem lehet „megmagyarázni”, mert a leányzó, igenis, vérzik, sebek nélkül, és igenis, két éve nem eszik, és mégis él.

Orvosokkal és tudósokkal igazolja, hogy a tudomány nem ér semmit.

Túlságosan imponál neki a tudomány, ennek a hívőnek. Az a gyanúm, hogy túlbecsüli, amikor ki akarja szorítani a világból. Ha valamivel kevesebbre becsülné, mondjuk annyira, *amennyire a tudósok becsülik*, felismerné pótolhatatlan jelentőségét, és igyekezne éppen úgy megvédeni a bizottság méltatlan és ostoba támadásaival szemben, mint ahogy a valódi vallásosságot illik megvédeni a tudákosság méltatlan és ostoba támadásaival szemben.

A valódi tudomány pótolhatatlan jelentősége ugyanis abban áll, hogy *állandóan azzal foglalkozik, amit még nem ismer*, szemben a hebehurgia rajongással, *ami azzal foglalkozik, amit ismerni vél*.

Én csak azt látom, hogy a valódi tudomány sohase volt olyan türelmetlen a vallásos rajongással szemben, mint a vallásos rajongás a tudománnyal szemben.

Kérem, tessék. Neumann Terézhez elmennek az orvosok és tudósok. A biológiai intézetekben viszont ritkán találkozom német parasztlányokkal.

Úgy veszem észre, hogy komoly ellentét csak a bigottság és tudákosság közt van. A valódi vallás és valódi tudomány szépen megegyeznek abban, hogy Istent nem ismerjük, és ha van remény, hogy valaha közelébe kerülünk, ezt a reményt csak az táplálhatja, ha együtt, felváltva, keresik az utat – egyik behunyt szemmel, *emlékezni* próbálván valami régi emlékre, mely azt súgja, *hogy egyszer már jártunk erre* – a másik nyitott szemmel, körültekintve, óvatosan.

De mondom, ehhez semmi közöm.

Ám van közöm külön a csokoládéhoz és külön a fokhagymához. Tehát ahhoz is van közöm, mikor valaki fokhagymából és csokoládéből akar tortát csinálni, mert ez a „lelki” táplálék okvetlen gyomorrontást okoz, s nem elég, ha én nem eszem belőle – másokat is illik figyelmeztetni.

Túl sok mindenféle van összezaggyálva ebben a konningsreuthi csudában, amik ellen nem külön-külön a természettudomány és a hit, a „józan ész” és az ihletett lélek, hanem együttvéve mindegyiknek nevében, a stílus és jó ízlés és megértés nevében tiltakozik bennem a szépet és jót áhító hajlandóság.

Nem azt mondom én, az Isten szerelmére, hogy Neumann Teréz egy kis hisztérika. Nem szeretem ezt a „hisztérika” szót, tessék elhinni, az igazi tudományban ez a fogalom éppen olyan homályos, mint az igazi vallásban, mondjuk, az átlényegülés fogalma. Én csak azt mondom, hogyha már szentről van szó, akkor nekem jobban tetszik Assisi Szent Ferenc például, akinek nem kellett vérezni és stigmatizálni ahhoz, hogy Krisztust megértse, lelkébe vegye, kövesse és hirdesse. Azt a Krisztust, aki nem „belső átélés” és „isteni sugallat” hatása alatt vérzett, kezén és lábán, hanem mert kemény, valóságos szögeket vertek belé, és valóságos ostorral és korbáccsal és szöges kancsukával verték – azt a Krisztust, aki másokat meggyógyított ugyan, de önmagán nem tudott és nem akart segíteni, azt a Krisztust, aki nem kereste a veszélyt, a szenvedést nem önmagában korbácsolta fel, hanem csak *elfogadta* és elszenvedte, mikor jött, magától, a külső világból, annak rendje és módja szerint – azt a Krisztust, aki nem azért szenvedett szelíden és szótlánul, hogy a szenvedés *keresésére*, legfeljebb azért, hogy annak *elviselésére* mutasson örök példát – elviselésére, annak hitében és reményében, hogy ezzel az ő szenvedésével nem több, *kevesebb* lesz a szenvedés a világon. Azt a Krisztust, aki Úr volt, a pokolban is Úr, lovagok örök őset, a leggyengédebb és legszemérmesebb és legnemesebb Gavallért, gyermekek és együgyű, gyöngénők, Jairus leányának barátját, akinek nem telik kedve és öröme egy parasztlány görccseiben.

Azt, aki nem a *szenvedés*, hanem a *szenvedők* barátja volt, nyilván azért, hogy az ő szenvedéseiket elvegye tőlük.

Nem tudom ezt bővebben fejtegetni és magyarázni: megint csak azt mondom – valahogy a *stílusban* van itt a dolog lényege.

Nem tehetek róla – a krisztusi kálváriának e pontos és lelkiismeretes, az *eseményekhez* ragaszkodó, azokat a szó szoros értelmében vért izzadva és verítékezve lekopizáló szabatosságában nem érzem meg úgy a krisztusi lelket, krisztusi stílust, krisztusi gondolatot, mint ahogy megérezem néha egy megadó sóhajban, egy csendes tűnődésben, egy gyermek vidám mosolyában.

És inkább Tiniben, mint Terézben.

Igen, Tiniben, aki egy magyar parasztlány, és akit nem ismernek olyan sokan, mint Terézt.

Én is alig ismerem. A vezetéknevét se tudom, a falut se, ahova való.

Csak annyit tudok róla, hogy tizenegy évvel ezelőtt szolgált nálam, szelíd borjúszelei voltak, dadogva és akadozva beszélt. Csak egy hétig szolgált, mert egy hét múlva, aztán, hogy belépett, meghalt spanyolbetegségben egészséges, fiatal feleségem, egyedül maradtam négyéves kisfiammal

és a zűrzavarban, ami ezután következett, Tinit, aki tágra meredt szemmel és szótlánul, kérdésekre nem válaszolva, állt órákig egy helyben a konyha közepén (az orvos, ha jól emlékszem, olyasmit mondott, hogy ő is átesett a spanyolon, és fejére ment a betegség), valami rokon elküldte, mást fogadott helyébe.

El is felejtettük Tinit.

Ki hitte volna, hogy ő nem felejtett el bennünket?

Félév múlva, hazakerülve valami kórházból, Tini megjelent az előszobában. Ni, hát ez a Tini, aki *akkor* nálatok volt, mondta valaki. Mit akar Tini? már más van itt, nincs magára szükség. De Tini, mint ahogy nagy nehezen kiderült, mert összefüggéstelenül, halkán és rekedten dűnnyögve, kicsit hibbant benyomást keltett, nem állás miatt jött, hanem a kisfiamat akarta látni. Mikor eléje állították, zavartan mosolygott, kicsit kinyújtotta a kezét, megérintette a gyerek haját, aztán lesütötte a szemét, és valamit dűnnyögve kifordult az ajtón.

És azóta minden évben legalább egyszer, akárhová mentünk lakni, Tini két percre megjelent. Én véletlenül egyszer láttam csak, azóta, rendszeren nem voltam otthon. Azt mondják, érthetetlen szavakban, lesütött szemekkel dűnnyögött valamit ilyenkor, a Gabikát kereste. Gabi kijött az előszobába, Tini mosolyogni próbált, barátságosan és biztatóan – később, hogy a fiú nagyobbacska lett, nem merte megsimogatni, csak nézte, motyogott, és lassan és tűnődve elment.

Az idén, karácsony másodnapján délután nem voltam otthon. Gabi mesélte este, hogy Tini volt itt. Állt az előszobában, kínosan dűnnyögött valamit, mint aki meg akarja értetni magát. Gabi egyedül volt otthon, behívta, és megmutatta neki a karácsonyfát. Tini állt és hosszan és áhítattal nézte a fát, aztán a nyurguló, szemüveges Gabira nézett, és akadozva és hebegve, most először beszélt valamit, amiből annyit lehetett érteni, hogy ő most már többet nem fog jönni, mert elmegy valahová messze, és most már úgys láta a karácsonyfát, és ebből gondolhatja, hogy a kisfiúnak, aki elvesztette az édesanyját, nem lehet olyan rossz dolga.

Aztán mosolygott kicsit Tini, tűnődött még, a szeme nedves lett, és dűnnyögve elment.

Hát persze, vérezni és hörögni és verítékezni és görcsökben fetrengeni valamivel alaposabb emlékeztetés Krisztus földi történetére. Teréz német lány, és a németek általában alaposak.

De ami Krisztus szemérmes gondolatát, az önzetlen részvétet illeti, ez az együgyű magyar lány, ha nem is olyan alaposan, biztosabban idézte fel bennem, mint száz konningsreuthi csoda és oberammergau passiójáték.

Csak legalább a falut tudnám, ahová való. Gabi elfelejtette megkérdezni.

Karinthy Frigyes: Kecskemét, északsarki útinapló

De igazán, mennyire látszat minden – s mégis minden e látszaton múlik. Egy kiemelt esemény a sok közül, kellő beállításban, óriási jelentőséget nyer a többi, hasonló esemény fölött, jelképesse válik – ezekből a kiemelt eseményekből áll a világtörténelem, amire világszemléletünket alapítjuk.

Sok millió ember halt meg a hazáért, de Tell Vilmos hazaszeretete halhatatlanná válik, a többit elfelejtjük. Sok millió anya siratja gyermekét, de minket Nióbe könnyei indítanak csak meg, hogy együtt sírjunk velük. Sok százezer vértanú vérzett el a kereszten, de minket csak annak az egynek emléke nem hagy nyugodni, csak annak az egynek emléke ad bátorságot, hogy néha mégis fellázadjunk Heródes ellen.

No igen, csak azért mondom... nem mintha dicsekedni akarnék. De annyi könyvet olvas az ember, északsarki utazókról, meg hasábos cikkeket meg mindent, hogy micsoda hősiesség, így-úgy, az a szörnyű hideg, kérem, tessék elgondolni. De arról senki se fog beszélni, hogy február tizedikén az Északi-sarkon két fok meleg volt, ellenben Kecskeméten harminc fok hideg volt, és éppen akkor kellett nekem Kecskemétre utazni. Hát persze, mi van abban, mondják, mások is utaztak, és Kecskeméten mindenkinek harminc fok hidege volt – meg se kottyant, pedig se fókaszírt, se szárított pemmikánt, se hálóságot nem vittünk magunkkal.

Ugyan fel tehetném a jogos kérdést, ha nyolcvanezer ember fázik, az miért nem ugyanolyan tiszteletre méltó és csodálatos és megbámulni való hősiesség, mint ha csak egy ember fázik – de mit álljak ide vitatkozni a közhangulattal, ami a külsőségek után igazodik? Ha február tizedikén a jó meleg Északi-sarkon jelentem volna meg, jegesmedvebőr bekecsben, termoforokkal és szextánsokkal és konzervekkel felszerelve, hogy ezt az eseményt kis zsebrádiómon közöljem a világgal – mindenki odalett volna, hogy micsoda kemény fickó vagyok, és Kecskeméten például, a harmincfokos hidegben, mindenki éppen úgy ünnepelt volna, ha nem jobban, hidegkibíró bajnoki minőségemért, mint így a humoreszkek alapján, amiket ugyanabban a lenge frakkban olvastam fel, amiben a szállodából átszaladtam ide, a harmincfokos jégviharon át.

És nincs rá eset, hogy kecskeméti naplónak olyan sikere legyen, mint Scott kapitány könyvének.

Vonat, étkezőkocsi.

A szembenlévő asztalnál két komoly úriember beszélget, barátok, úgy látszik, közéleti férfiak, lehet, hogy az egyik képviselő, igen hozzáértően politizál, kérlek alássan, mondja, ezt Bethlennek a szemébe kell mondani, kérlek alássan, a férfias beszédet el kell viselni, ha közérdekről van szó, kegyelmes uram, kérlek alássan.

Három-négy éves apróság, az ablakhoz szorulva, úgy látszik, a kérlekalássan gyereke, a sőtartóval játszik, megpróbálja hegyére állítani, mint Kolumbusz tojását. Bűbajos kis pofa, akkora szemekkel, mint a zsebóra, csücsöri kis fütyülő száj – csak nem tudom, fiú-e vagy lány, mert ül, és csak az arcocskáját látom. Hála Istennek, még nem fontos, mindenesetre kikezdek vele. Mikor átnéz, felfújom a fél arcomat, és a másik szememmel hunyorítok. Elkapja a fejét, lenéz, igyekszik komoly maradni, de nem bírja – már nevet bele a tányérba. Aztán egy perc múlva lopva megint átnéz, most már ő nevet előre. És jó fél órán át a röpke kacérkodás után, így nevetgélünk össze, mint a cinkosok, hang és szó nélkül, senki se tud róla, csak mi ketten. És közben kérlek alássan és az ellenzéknek meg kell érteni és egységről csak akkor lehet szó, kérlek alássan – és az egész vonaton csak két lélek, egy negyvenéves, aki *már* – és egy féléves, aki *még* tudja, hogy mindez milyen komikus és hiábavaló.

Az újságíró urak, akik az állomáson várnak, egyáltalán nem hasonlítanak eszkimókhoz, még csak az *Arktikus Újság* vagy *Kevés a fóka* időszakai szemle munkatársaihoz se. Vidám autó prüsszöl az épület előtt, gyerünk, mondják, meguzsonnázunk Tóth Lacinál, kicsit átmelegszünk. Folyik a szó, egyszerre csak kinézek, hát elhagytuk a várost, és valahol a havas mezők fölött robogunk. Ejnye, gyerekek, ilyen messze lakik Tóth Laci? Összenevetnek. Kényelmetlen érzés, ha az ember nem tudja, min nevetnek – hm, most jut eszembe, valahol erre van Orgovány.

No, annyira mégse vagyunk.

Székétóra visznek ki, meglepetésül a derék, lelkes fiúk – meg kell nézni az új strandfürdőt. Strandfürdő, mondok, az jó. Éppen azon jár az eszem, kicsit strandolni kellene. Csak legyen üres kabin. Megnyugtának, a nyáron háromezer ember számára volt hely. Lehet, hogy most valamivel kevesebben lesznek.

Hanem tréfa ide, tréfa oda, ez nem gyerekség. Akkora területen, mint az Erzsébet tér, egyetlen, hatalmas medence, ilyet még nem is láttam. Magyarország legtágasabb nyári fürdője, másfél órányira Budapesttől, és erről egy szót se tudtam, mikor harmincfokos meleg volt. Most, csekély hatvan fok különbség alkalmából kell erről értesülnöm, mikor értesülés helyett inkább értefagyásról lehetne szó. Ez az én formám.

Hanem már robogunk is vissza, a másik nevezetességet megnézni. Ez az ország, sőt talán a világ egyik legnagyobb sakk-könyvtára, vendéglátó gazdának, Tóth László szerkesztő uramnak tulajdona, aki két év előtt a híres kecskeméti világversenyt rendezte, a világbajnok Aljechin számára utolsó lépcsőfokul, a legmagasabb csúcs felé.

Hihetetlen, mennyi könyv, újság, ősnymtatvány, dokumentum – a sok száz éves nemes sakkművészet egész kis világtörténete. Kínai sakk-könyvek és orosz sakk-könyvek – gyönyörű angol kiadványok, az utóbbi húsz esztendő sakkeseményeiről, tömege a világ minden tájáról összegyűjtött cikkeknek, amikből kiderül, hogy a magyar sakkművészet, közbecsülésben, tekintélyben, a legelső közt áll a világ szemében. Maróczy Géának, a magyar sakkozás nemzetközi büszkeségének arcképe, neve, a róla írott, az általa kiadott, sok nyelvre lefordított művek példányai és recenziói megújra felbukkannak – egész legendakör, amiről legalább annyi szó esett, legalább annyian tudnak, mint Reményiről vagy Munkácsiról például. *Morphy*-ról, a sakkozás Shakespeare-jéről vagy egyszerűen Sakkszpirijéről szóló szép könyvének angol és német kiadásai óriási példányszámról adnak számot.

Két gyors parti után – amikben részben udvariasságból, részben mert ellenfelem jobban játszik nálam – elverték: házigazdám asztalhoz ültet. Borozás közben a magyar sakkozás kivételes helyzetének okairól folyik a szó. Keleti nép vagyunk, közelebb Ázsiához, a sakk ősi bölcsőjéhez. Ráérős, tűnődő, amellet játékos fajta – szeret filozofálni, fúrni-faragni, mesterkedni, kombinálni. Tóth Laci elmeséli, amit Aljechintől hallott, hogy odaát, Amerikában, mikor sikereinek hatása alatt egy vállalkozó felszólította, rendezne szimultánversenyt, és hogy mennyit kér érte – a kért két- vagy háromezer dollárt szó nélkül kifizette, és csak azután kérte meg Aljechint, hogy most már árulja el bizalmasan a trükköt, amivel minden ellenfelét megveri. Kiderült, hogy valami olyan bűvészfogásnak, dzsiu-dzsiu svindlinek képzele a sakkművészetet.

Fotografálnak, két vagy három felvétel, állva, ülve, profilból, egyenként öt-öt másodperc exponálással, ülni vagy állni kell, megdermedve a pózban, ahogy beállítottak, arcomra fagyasztva azt az elfogulatlan, barátságos mosolyt, miközben a fotográfus lemezt cserél, rémulten figyel,

hogy meg ne mozdulj, aztán rád ordít, „most! az Istenért!”, amitől okvetlenül összerezdülsz, éppen akkor, mikor a lencse kinyílik. Képtelenség. Ezt kezdi már érezni minden jó ízlésű ember – utolsó napjait éli, remélem, az úgynevezett „állókép” a fényképezés előtti portréfestészet vagy arcképrajzolás leszármazottja, amihez még modellt kell ülni. A jövő „állóképé”-t csak úgy tudom elképzelni, hogy filmszalagot vesznek fel a természetesen mozgó, beszélő, eleven emberről, s ebből vágják ki aztán, nagyításra, a legmegfelelőbb kockákat.

Estély a hervadatlan emlékű Kada Elek által tervezett szép teremben. Vidám, lelkes, inspiráló közönség – a tréfát tág, teli tüdőből kitörő, hamisítatlan alföldi nevetéssel jutalmazza még, de már áhítatos csöndben figyeli Horányi színművésznő Ady-versszavalatát. Előadás után grönlandi zuzmó helyett cserépat kapok, mintha Hellász aranynapja ragyogna az égen, Juvenalis is meg volna elégedve.

De reggelre, mikor a vonathoz sietnék, nincs se kocsi, se autó – befagyott a hűtővíz, a lovak se bírják a standon. Mégiscsak szokatlan a harminc fok mínusz, még Kecskeméten is, nemcsak az Északi-sarkon – erre nem számítottak.

Nándi Mihály: Magyar hangzás

Melyik nyelv hangzik a legszebben? Kezdjük a viccel: a nemzetközi írókonferencián azt kívánják eldönteni, hogyan cseng a leggyönyörűbben a „szerelem” szó. „Amore” – mondja egy olasz, s elringnak a résztvevők. „L’amour” – így a francia, s eldőlnek a megjelentek. Karinthy bedobja magyarul „fülolaj”. Óriási rivalgás: fantasztikus, ámulatba ejtő, micsoda szó! A fülolaj nyert.

Valamit keresek a francia szótárban. „Oreillons” – tűnik a szemembe. De gyönyörű szó. Asszociálok Orionra, a mitológiai vadászra, akiből halála után csillagköd lett, az Oriflamme-ra, Nagy Károly lobogójára, amelyben szívdobogásként lüktet a IX. századi Európa keresztény hősiessége. Ránézek a szó jelentésére: mumpsz. Nem is olyan szép.

Mindenek előtt az a nyelv tűnik fel a legdallamosabbnak, amelyet értünk. Először az anyanyelv. Kicsi gyermekkorban, amikor még nem kezdtünk nyelveket tanulni, a külföldiek ajkáról hangzó halandzsa hallatán azon tűnődünk: ezek vajon hogyan értik meg egymást? Azután kezdünk művelődni. Még nem nyelveket tanulni persze, de – akár a rádióból – operadallamok szűrődnek a fülünkbe. Milyen szép. „Tesoro mio!” (kincsem, drágám), Donizetti és Verdi műveiben a leggyakrabban hallható, persze a „traditor” (áruló), és a „pugnare” (hátba döfni) mellett. Azután kötelező jelleggel nyelvtanulásba fogunk, most szeretjük, most utáljuk, legszívesebben abbagynánk, nem lehet, kell a kellhez – felvételihez, diplomához, karrierhez.

Már tudunk egy fél tucat nyelvet. Kettővel megküzdöttünk, a többi ránk ragadt utazásaink során. Először a boltban kérünk ezt-azt, majd az étteremben rendelünk, azután elbeszélgetünk a házigazdánkkal. Ha megtetszett a hangzás, nyelvkönyvet ragadunk. A hangzás. Egy külföldi is

persze, akit germán-, szláv tudása a legkevésbé sem segít hozzá a magyarhoz, a hangzás alapján figyel fel nyelvünkre. Este a szállodában bekapcsolja a tévét. Rossz adóra téved, és ott összeszorított fogakkal, zárt ajakkal, erős tájszólással, egyszersmind hadarva mondja valaki: „Mgyrszág rósebb, mint vlaha”. A külföldi joggal hiheti azt, hogy a magyar hangzás valahol a cseh nyelv és a kutyaugatásé közé esik. Míg csaknem olyan dallamosnak hallja majd, mint az olaszt az, aki Ruttkai Éva szavalására téved: „Ó, Rómeó, miért vagy te Rómeó?”

Nándi Mihály: Fürtös paradicsom

A termék, bármit kínálunk is fogyasztásra, fejlesztendő. Ötlet, gondolkodás, kreáció, és máris a legfigyelemreméltóbb eredmény jön létre, így a fürtös paradicsom. Mindeddig ismertük a befőzésre alkalmas kecskeméti óriást, az ugyancsak eltevésre nemesített, barázdált Brutust, a vajjas kenyér mellé való, illatozó almaparadicsomot, a tojásdad alakú, salátának alkalmas Lucullust, a hidegtálak ékéül kínálkozó, aprócska koktélpáradicsomot. Az ínenceket olykor különleges, fekete, sárga, zöld fajtákkal is megörvendeztették a termelők.

Aki tanult biológiát, tudja, hogy a paradicsom zöld száron nő. Ha valaki a hétvégi kertecskéjében vagy a teraszán termeszti, tisztában van vele, hogy a csenevész, tízcentiméteres, kis hajtásából, amelyen két levélke lengedez – s a megtévesztésig hasonlít a parlagfűéhez, csak annak nincs illóolajos szaga, ha hozzáérnek –, kellő gondozással, locsolással, félárnyékos, meleg helyen dús, szerteágazó növény fejlődik. Idejekorán fel kell karózni, mert lágy szára nem bírja el a két-három kilónyi piros (sárga, esetleg fekete) termést, amit hoz. A hobbikertész azt is tudja, hogy az első zöld bogyócskák megjelenésétől még hónapokig szorgoskodni kell, mire a növény forma színnel, illattal és ízzel kiegészülve gasztronómiai élménnyé nemesedik. Meg azt, hogy legalább öt-tíz palántát kell ültetnie, mert egy növényen igen-igen ritkán érik be egyszerre két paradicsom.

Nem így a fürtös paradicsomon, azért is lehet egyenesen új fajta kinemesítését is ünnepelni, sőt fajtacsopotét, mert kínálnak bugacit, kecskeméti és alföldit is (utóbbi alatt nyilván kislétföldi értendő, csak a kicsinyítés károsan befolyásolná a termék imidzsét). Az a sajátossága, hogy egyszerre öt-nyolc bogyó is beérik a – mint az a nevéből következik – fürtön, amelyet egyik, nem ritkán azonban mindkét végén ollóval elvágnak, így szüretelik. Valahogy úgy képezem el ezt a növényt, mint az uborkát, amint ide-oda kígyózik a földön és egyre-másra hozza a fürtöket, azokon a zöldséget, nem is kell felkötözni, csak hát az uborka sem egyszerre érik be.

A fürtös paradicsom először úgy három éve jelent meg valamelyik hipermarketben, majd mindegyikben, és igen hamar népszerűvé vált. Hogy is ne vált volna, hiszen válogatás közben a vásárlók egyszerűen leszedegették a bogyókat a fürtről, amelyekhez a kocsány is hozzátapadt (amit a nem fürtös paradicsomról azért nem szoktak lepiszkálni). A fürt tehát a hipermarketekben maradt. A termék térhódítása elérte a piacokat is. Ott azonban az árusok félreértelmezték kreatív és innovatív jellegét, és mindenekelőtt költséghatékonyság növelésre alkalmazták, ráripakodva a

vásárlóra: „ne fogdossa össze”, „majd mi kiválasztjuk”. Az első termékkonceptió tehát nem a jövőbe mutató értékesítési helyeken, hanem a hagyományos zöldségpiacokon valósult meg, de máris a módszertan finomodását hozta, mert itt a fürtöt is hazavitetik a vásárlóval, amit kifizetett, szemben, mondjuk a karalábé levelével, amelyet, ha már belemérték a súlyba, letépnek. Ez tehát a kezdet. Ennél csak jobban lehet teljesíteni.

Mert kicsoda termékfejlődési potenciál rejlik még annak a következetes hangsúlyozásában, hogy a fürt nem szár, hanem önálló minőség, amely a fürtös paradicsomot megkülönbözteti a nem fürtöstől. E minőségnek a termékkonceptióba építésével, helyes beállításával a fogyasztói értékítéletet száz százalékig át lehet alakítani. A vevő keresse a fürtöt, sőt, egyenesen amiatt vásároljon paradicsomot! Mert mi a paradicsom? Az maga a fürt, úgy vigyázzatok! A helyes preferencia kialakítása vitafórumokkal kezdődhet a televízió nyilvánossága előtt, ahol csak a kívánt vélemény melletti érvek hangozzanak el. Az ellentábor képviselőiről jelezni kell, hogy vannak, de nemi tévelygésük, vallási, faji hovatartozásuk, nézeteik stb. miatt alkalmatlanok a közszereplésre, egyáltalán mindenre. A kérdés országos fókuszálása után a bevésésre az óriásplakát a legmegfelelőbb eszköz. Kék háttérben jelenjen meg bármi is, persze. A kék ugyanis, mint alapszín, a másik alapszínnel, a sárgával keverve adja ki a zöldet, azaz a fürtöt, míg a paradicsom piros. Legyen benne fehér is: nemzet vagyunk s annak fürtjei. Innentől kezdve, aki nem fürtös paradicsomot vásárol, az nem magyar. És kész!

Szepes Erika: Rolling Stones

Állok a balatoni strandra vezető út (ösvény?), (zergeugrató?) elején, a magaslaton, ahonnan lefelé kéne indulnom. Kezemben a frissen szerzett útitárs, az öt karomban végződő bot, hogy felfogja a lábam alól kigördülő köveket. Gördülő kövek, gördülő kövek, honnan is ismerős? Megvan. Az Angie. És már dúdolom is a belső hallás előcsalta dallamot. Angie, Angie, papapapa parapam. De szép is volt! Majdnem annyira, mint egy Beatles dal. Mert gimnazista korunkban ádáz harcot folytattunk mi, Beatles pártiak a Rolling Stones hívőkkel. Én például izé-porrá zúztam volna minden lemezt, amiről nem a gombafejűek egész testünket elzsibbasztó zenéi szóltak. S főként persze az indulóvá emelkedett dal, a Marseillaise-zel lendületbe indító Love, Love. De az Angie kivétel volt: a Beatles érzés még a rivális zenekart is képes volt pátoszmentes érzelmességre hangolni. Amire olyan jó lett volna összebújni az iskolai bulikon. De nem lehetett, mert az az ostoba matrözgallér – gimnazista létünk kötelező tartozéka – keményen a nyakunkra feszülve távoltartott a simulás kívánatos helyétől. Az együttesekről folyó ádáz harcnak az vetett véget – legalábbis számomra -, hogy rájöttem, és éppen az Angie hallgatásakor - : miben múlja felül a Beatles a Rollingot. Míg az előbbiek mindig több szólamban énekeltek, addig a Rolling vezető embere, Mick Jagger egyedül üvöltötte-hajlította – mikor hogy – a dallamot, a többiek persze alájátszották a harmóniát meg a ritmust.

A Beatles rajongók zenei szükségletüket a Szabad Európa Rádióból meg a helloittrédióluxemburgból fedezték, az ügyesebbek és a kezdetleges technikákkal rendelkezők szalagos magnóra fel is vették. Ezek a recsegő, a hangmagasságot torzító eszközök voltak a bulik zenei hátterei. De hát mi olyan önkívületben dobáltuk testrészeinket, hogy egy kis hamisságot észre sem vettünk. A még szemfülesebbek fatörzsekre szúrt, ceruzával írott hirdetésekben kiolvasták, hogy a Rákóczi út egyik kapualjában lévő titkos műhelyben meg lehetett rendelni a kiátkozás alatt álló nyugati kultúrmocsok darabjait, és ott egy Mekk Mester – egy aranycsináló ügyességével és titoktartásával – rendelésre legyártott vacak minőségű pléhlemezeket minden titkos óhajra. Az én első vámkötelezetlen lemezem csomagoló papírból készült tasakban lapult, felirat nélkül, még a számok címei sem szerepeltek a borítón – óvatosságból azt sem írta rá a Maestro.

Mi igyekeztünk kihallani a szöveget, ami sokszorosan nehéz volt, mert nem tudtunk angolul, még kevésbé liverpooliul. Akik valamennyit tanultak már angolul, azok az angol hangzást utánozták valami halandzsanyelven: ájvonaholjorhen. Mi előbb tanultunk meg beatleszül, mint angolul. Ez a minden fölött a levegőben szétáradó Beatles mámor kamasz éveink minden jelentős élményének kísérője lett.

1968 a világnak az a különleges pillanata volt, amikor a fiatalok úgy érezték, most az ő kezükben lehet az irányítás: az USA-ban véget akartak vetni a vietnami háborúnak – make love not war jelszót festettek a falakra, zászlókra, molinókra, megszülettek az évtized legjobb filmjei, a *Hair*, az *Eper és vér*, a *Szelíd motorosok*, a *Zabriskie point*. Melléjük társult az angol ifjúságnak a rigorózus kollégiumi diktatúra ellen lázadó mozija, az *If*. Párizsban a diákok hallgatói önkormányzatokért küzdöttek, Prágában az emberarcú szocializmust hirdelve szállták meg az utcákat, tereket, programokat és ultimátumokat fogalmaztak, és megszülettek a diákmozgalom magyar filmjei is, a *Fényes szelek* és a *Feldobott kő*. A lázadó tömegeket mindenütt magával sodorta a Marseillaise lendületével induló *Love, Love, Love*, ez a fényes Beatles dal, ami szinte azonnal a nemzetközi lázadások indulójává vált. Követte ugyan a *Revolution* is, de a szerelem és a forradalom közös himnuszát nem tudta felülmúlni.

Mi lányok a Beatles időszámítás kezdetekor gimnazisták voltunk, de a szerelmeink között voltak már 18 év fölöttiek is, akiket nem vettek fel egyetemre – változatos indokokkal: helyhiány, egyéb származás (értsd maszek kisiparos, kulák), politikailag gyanús családi háttér – ezeket pedig irgalmatlanul besorozták katonának. Ez pedig 1968-ban nem is volt veszélytelen. Kati barátját, Zolit is sürgönyileg odarendelték a Keleti Pályaudvar indulási oldalára, hajnali 7 órára, hátizsákkal és más menetszereléssel. A peronon ifjú lányok nem egészen fehér ruhás sorfala előtt vonult el katonailag még rendtelenségben a suhancok hada, sírás, zsebkendő lengetés, virágdobálás közepette. Csak Kati emelt a magasba egy magnót – nem volt egyszerű művelet: a Tesla nagy és nehéz volt –, amin a *Pí esz új lát ju* volt beállítva, méghozzá ismétlésre, és Kati bőgött. Nagyon megrázta, hogy ő még soha nem mondta ki az I love you vallomást, és most így, magnón, P.S. vallja meg.

Valahányszor egy Beatles dal ingerlő zenéje eléri fülemet, előhoz egy olyan emléket, aminek annak idején kísérője volt. Egy tomboló-romboló, az eszméletvesztésig őrlítő házibuliban, aminek alaphangját a *Lucy in the Sky with Diamonds* volt, és amelyben néhányan úgy képzeltek, hogy a levegőben a dallal együtt a drog is terjed, valóban kezdtek úgy viselkedni, mint akik – ahogyan ők mondták – befolyás alatt állnak. És nem hitték el, hogy az alkohol is befolyás. És akkor a

fürdőszoba felől kiszűrődött a nagyon ismert, bár esztétikailag a Beatles zenéhez szokott fülünknek alacsonyabb szinten álló nóta, az Ülök egy rózsaszínű kádban, a legszebb ünnepi ruhámban... Benyitottam a fürdőszobába, ahol valóban ott ült a kádban Karesz, és bár a kád nem volt rózsaszínű, rajta pedig egy ócska farmer volt, az is a köldöke alá leeresztve. Már többen felpörögtek az ünnepi hangulattól, amikor először csak suttogva, majd egyre nagyobb hangerővel megnyilvánult a hír: Karesz szakított Ágival. Valaki empatikus lélek előkereste a Beatles lemezt, azon a Don't let me down-t, és túlharsogta vele a rózsaszínű kádat. Ági bőgött, Karesz tovább recsegett, és a bulinak vége szakadt.

Vera egy napon nem jött iskolába. Tanítás után többen meg akartuk látogatni, de zárt ajtó fogadott, rajta egy cédulával: Help! Help! I need somebody, help! Vera a Dunapartnál lakott, mi, anélkül, hogy megbeszéltük volna, rohantunk ki a Dunaparra, hátha még ott találjuk Verát. Őt ugyan nem láttuk, de a korlát mellett megtaláltuk a ruháit, precízen élére hajtva, a cipők párhuzamosan egymás mellett. Rohanni kezdtünk a Margithíd felől a Lánchíd irányába, és – valószínűleg a ruhákat nem régen vehette le, – valóban megláttuk Vera fejét a vízben, hol kibukott, hol elmerült, de még úszott, nem a víz sodorta. Kati a közeli presszóból hívta a mentőket, a rendőrséget, akik meglepő gyorsasággal megérkeztek. Az egyik mentős mentőövet dobott Verának, majd maga is érte ugrott a vízbe, és kihozta. Pokrócokba bugyolálták, mert lila szájjal vacogott, majd elvitték a rendőrségre kihallgatni. Nem engedték, hogy elkísérjük, csak este, már a lakásban tudtuk meg, miért jutott Vera erre az őrült gondolatra.

– Talán nem tudjátok, hogy én orgonálni tanultam egy híres művésznél, aki egy közeli templom orgonistája volt. Kedvesen fogadott, nem zavarta, hogy teljesen kezdő vagyok, és még a kottát sem igen ismertem. Szép lassan, magyarázatokkal és előjátésszásokkal eljuttatott odáig, hogy a kétszólamú Bach-invenciókat el tudtam játszani, de még csak a zongorajáték kezdetleges módján. Pedálról persze szó sem volt, és az orgona húzogatós sípjait sem érintettem soha. Tanár úrnak kellett szólítanom, mert az X bácsi még nem illett hozzá: hullámos, barna haja a szemébe hullott, pedig kár volt a szemét eltakarnia: gyönyörű barna volt. A hangja a bariton és a basszus közti mélységben szólt, melegen; számomra, aki apa nélkül nőttem fel, szívhez szóló volt. Mit magyarázzam: beleszerettem. Talán egy kicsit ő is belém, mert néha tanítás közben hozzáért a kezemhez, és akkor villamos kisülést éreztünk. Nemsokára már karon fogva kísért haza. Egy langyos őszi estén fölem hajolt, és szájon csókolt. Én húzódoztam – tudtam a feleségéről és a két gyerekéről – de hát annyira jólesett, hogy nem tudtam ellenállni neki. Még akkor sem, amikor elvitt egy szállodába, és mondta, hogy tudnom kell, hogy mást nem tud felajánlani nekem, csak a testét. Engem elöntött valami vörös homály, és nemcsak hogy elfogadtam, de be is fogadtam a testét, amit felajánlott. Az orgonaórák tovább folytak, pénteken esténként mindig a szállodában végződtek. Addig, amíg meg nem értettem, hogy a testével együtt befogadtam azt is, ami a testéből eredt. Amikor mondtam neki rettentő dühös lett, hülye tyúk, mondta, miért nem vigyáztál magadra, mintha neki nem lett volna lehetősége és kötelessége vigyázni. Az orgonaórák elmaradtak, az utolsó tandíjat visszaadta nekem, „kapartasd el a fattyút” utasítással, és kidobott a templomból. Ez után az este után másnap nem mentem iskolába, és írtam nektek azt a levelet. Szerencsére megtaláltatok. De mi lesz velem?

– Elkapartatod annak a dögnek a fattyát! – zúgtuk kórusban. – A tandíjad, amit visszaadott – ó, milyen tisztességes! – talán elég lesz, ha nem, kipótoljuk, összeadjuk a hiányzó összeget.

Vera bőgni kezdett: – Milyen rendesek vagytok! – és odament a magnójához, csak egy

gombot nyomott meg rajta, láthatólag az volt beállítva, és már együtt énekelte a Beatlesekkel: – Because the world is round it turns me cry, Because the wind is high it blows my mind ./ Because the sky is blue it makes me cry... Vera a magnóval együtt hüppögött, a refrént pedig mindnyájan énekeltek: – Love is old, love is new... Vera az utolsó refrén után megkérdezte: – Szerintetek lesz még nekem new love?

– Hülye! – ordítottuk egy szólamban. – Te fogsz először férjhez menni közülünk! És még egyszer elénekeltek az egész Because-t. Ez volt a búcsúnk.

Amit az egész lányosztály tud, azt tudja legalább a fél szülői gárda, tőlük a tantestület, végül az igazgató. Verát kirúgták az iskolából, azóta nem tudunk róla.

És lassan egymásról is egyre kevesebbet, mert érettségi után szétszéledtünk. A Beatles továbbra is lüktetett a vérünkben, de más zenékkal keveredve. Főként az enyémben, aki szerettem volna zeneesztéta lenni, így a Roll over Beethoven esetemben valódi küzdelem volt. Mélyen fel tudott zaklatni egy Beethoven darab, Mozartért rajongtam, Schubert a lelkem legmélyébe hatolt, de – érdekes módon – elsírni magam csak egy slágerre tudtam, főként persze a Beatlesre. Az okot máig sem tudom, sokat gondolkoztam rajta, vajon a kamaszkori emlékeket idézik-e a az agyonhallgatott Beatles számok, vagy a lelkem felszínét borzolja csak, és nem hatolnak olyan mélyre, mint Schubert, de tény, hogy a Because máig elhomályosítja a szememet.

Nyári vakációinkat a Balaton mellett szoktuk tölteni, a szüleim által nehéz vállalkozásként felépített, lapos tetejű, fényűzőnek nem mondható házacskában. Apám halála – 1988 – után anyám egyedül próbálta közösen kialakított életmódjukat folytatni: fél év Pesten, fél év Akarattyán. Hamar bebizonyosodott, hogy ez nem megy, értelmetlennek, fölöslegesnek érezte a lenti létet: apámról már nem kellett gondoskodnia, a kertet is elhanyagolta. Balatoni tartózkodásának célját vesztvén lassan mély depresszióba esett, nem kelt ki az ágyból, nem főzött, nem fűtött, telefonon a hangja mintha a másvilágból szólt volna. Öcsémmel megbeszéltük, hogy lemegyünk érte – neki volt kocsija – és hazahozzuk. Segítettünk neki összezsomagolni a szükséges és a szükségesnek vélt motyóit, bőröndje nem volt, cihákba, durva vászonzsákokba gyömöszölte a holmiját. Mire elkészült, máris mehettünk volna az Ecserire. A ház ajtajából még visszaneézett – érezte talán, hogy véglegesen búcsúzik? –, végigtekintett minden bútoron, konyhai eszközön, a kert fáin és bokrain; szemét a leghosszabban a kert délkeleti csücskében megtelepedett büszkeségén, fügebokrán nyugtatta, végül messzire néző tekintettel fejét az apámtól ott maradt botokra fordította. Volt köztük kígyófejben végződő, masszív, jó százéves darab, csontfejű elegáns, szinte sétatápálca, csúszásgátló műanyaggal bevont markolatú terepjáró és közönséges orvosi segédeszköz. Anyám nézte, nézte őket, én meg odaszóltam az öcsémnek: – Ránk várnak. Öcsém továbbította: – Hallod, mit mond Erika? Hogy ránk várnak. Messze van az még – gondoltam, és máris megszólalt bennem a dal: When I am sixty four...

És most itt állok a Bezerédi lejáró veszélyes kaptatóján, kezemben az ötkarmú horogban végződő bottal, és töprengek: vajon bosszút állnak-e rajtam a Gördülő Kövek Beatles-mániámért? De talán az Angie segít. Hangolok: Angie, Angie, papapapa papapam...

Indulok.

Húrok

Ballai László: Jézus Krisztus és István király

Szörényi Levente és Bródy János könnyűzenészek. Nagyon sikeresek. SZOT-díjasok, Kossuth-díjasok, stb. Életük legnagyobb sikere az, hogy többnek érezhetik magukat annál, amik, könnyűzenész helyett kismesternek. A nagy zeneszerzők mellett működő derékhad egy-egy jelesebb képviselőjét tisztelik meg e jelzővel. Bach időszakában, mondjuk, Zelenkát, Mozart árnyékában Salierit.

De Szörény–Bródy? Képzeljük el, hogy Salierit felkérjük egyik színpadi kísérezzenéjének operává komponálására. És ő ezt nem tudja elvégezni, mert nincs az ehhez szükséges zeneszerzői ismeretek birtokában. Ugye, hogy elképzelhetetlen? De elképzelhetetlen korunk egyik legismertebb kismesteréről, a Szörényi–Bródy mintájául szolgáló Andrew Lloyd Webberrel is. Holott a *Jézus Krisztus szupersztár* alighanem hatással lehetett Szörényi–Bródyra: mi is tudunk ilyet.

Nézzük meg!

A *Jézus Krisztus szupersztár* a rockzene eszközeivel láttatja az evangéliumot; az *István a király* a rockzene eszközeivel képtelen láttatni a magyar történelmet.

A *Jézus Krisztus szupersztár* az angol songban gyökerezik; az *István a király* a rockzene eszközeivel próbálja feltárni a magyar gyökereket – az egyiknek semmi köze a másikhoz.

A *Jézus Krisztus szupersztár* nem utasítja el a keresztény ethoszt; az *István a király* viszont azzal birkózik, mi az ethosz? Csupán az ellenkultúra felmutatása, a tiltakozás a célja.

A *Jézus Krisztus szupersztár* zenéje kitűnő, korszerű, a kifáradt operett és musical meghaladása, operaszerzői tudás eredménye; az *István a király* sablonos csupán a négy-öt fős rockzenekar kiszolgálására alkalmas könnyűzene.

A *Jézus Krisztus szupersztár* az evangéliumi, vagyis inkább az általános emberi igazságot idézi; az *István a király* a magyar történelem legsötétebb korszakára utal, amely az államalapítóra hivatkozva a szegedi gondolattól és a keresztény nemzeti eszmétől a nyilas terrorig terjed (ha erről tudnak az alkotók, az a baj, ha nem, az).

A *Jézus Krisztus szupersztár* által a keresztény univerzalizmus máig érvényes, megfiatalított formát kap; az *István a király* István után majd 1000 évvel a keresztény nemzeti eszme zsákutcájába fullad.

Dull Ernő: Beethoven másképp

Egy német zongorista – a nevét el is felejtettem – felhívást intézett kétszáz kortárs zeneszerzőhöz a Beethoven-évforduló kapcsán, hogy írjanak műveket a számára „Beethoven másképp” címszóval. És, képzeljük el, rengetegen kiszolgálták ezt az ötletet. Dőltek hozzá az ilyen, olyan, akusztikus, elektroakusztikus, szeriális, minimalista stb. kompozíciók a Beethoven-érezéstől átitatva.

Vegyük elő fehér zsebkendőnket, és itassuk át Beethovennel:

könnyeink mint
de miért nem
hajtsunk főt.

Hajtsunk főt hát az ismeretlen komponista előtt, aki még csak vállat sem vont a felhívásra. Hiszen minden

Beethoven-mű
mű: önmagát örökkön újragondoló.

Bizonyos, hogy az *Apassionátát* több százszor hallottam, és még több százszor meg fogom hallgatni. Nincs egyetlen zongorista sem, aki kétszer ugyanúgy lejátssza. Hagyom, hogy minden előadáson összeszoruljon a szívem. És megvárom, hogy a most megszületett zongoristák felnövekedjenek, kiteljesedjenek, és harminc év múlva lejátsszák nekem úgy, mint Fischer Annie, Gulda vagy Kocsis, azaz másképp – csak ahogy Beethoven érzi őket.

Kosztolányi Dezső: Paprika és bécsiek

Végignézttem a bécsiek vendéjátékát, akikre Reinhardt nyilván távolból, Amerikából, hallgató atyai áldását adta, s most az ő nevével indulnak művészi körútra egy megváltozott, igénytelenné fakult világban. Útipoggyászuk mindössze egy Verneuil-darab, melyet itthon már két alakban is láttunk, mint vígjátékot és mint operettesített vígjátékot. Ismerjük a hercegnőt, aki nem tudja magába szédíteni a félszeg zenetanárt, s ezért a szegénység álruhájában hódítja meg őt, vidéken, mint egy cipőkereskedés boltilánya. Ezúttal a francia szöveget bécsi átdolgozásban kapjuk, erősen megcukrozva, mindenféle osztrák lekvárral ízesítve.

Az előadásról három élményem volt.

Első élményem: a XX. századi operett új stílusa. Az a daljáték, mely a XIX. században

diadalmaskodott, már akkor is, mint az operának elkorcsosult hajtása, regényes kellékeivel, a kifestett és szépségtapaszos primadonnával, a kardalasnőkkel, végképp megöregedett s önmagának torzképe lett. Nem bírjuk többé elviselni, hogy tizenöt egyforma ruhába öltözött kertészlány kis öntözőkannácskával a karján egyszerre énekelje: „A ró-, a ró-, a ró-zsa-lánc.” A mesterkélt új fogásaira és ingereire van szükségünk, sokkal egyszerűbbekre. Le kell ráspolyoznunk a regényességet. Most a hajdani operett prózája és zenéje egyaránt úgy hat ránk, mint „betét”. Ennélfogva a mai zenekar – a zongorájával – bizonyos nem is színházi, hanem szobai meghittsége törekszik. A beszéd véletlenül lendül át az énekbe, s az is legtöbbször csak parlando. Maga a zene is sokat tanult a dzsessz-bendtől, a néger muzsika ragtime-jétől. A hős, aki viszont sokat tanult a mulatók egyesénekeseitől, a suttogó baritonoktól s a hangosmozi kisebb-nagyobb szereplőitől, zsebre tett kézzel dalolja ki szerelmét, s döntő áriáját nem a sűgölyök előtt énekli, hanem a színpad sarkán, egy díszlethez támaszkodva, oly mímelt természetességgel, mintha dalát mindegyikünkkel külön-külön akarná közölni, vagy mintha a telefonba is belemondhatná. Az egészen van valami amerikai, hollywoodi veret. Kitűnő ez? Nekünk mindenesetre elviselhetőbb, mint a régi.

Második élményem: egy színész, aki a mozivászoról száll le – vagy föl – a színpadra, és megelevenedik előttünk testben-lélekben. Valamikor az volt a meglepetés, ha egy színész ismerősünk a képen kezdett mozogni és beszélni. Most megfordítva van. Félix Bressart egy setesuta kispolgárt játszik, a cipőkereskedés tulajdonosát, egy bamba, szórakozott, mindent elfelejtő fajankót. Eszközei – lógó nadrág, visszatérő modorosságai – erősen operettesek, sőt bohózosak. De az, amit alkot, valódi ember, a butaság remekbe faragott szobra. Ahogy ez a tökfilkó csetlik-botlik, ahogy fölpróbál egy cipőt, ahogy nem ért meg valamit, vagy ahogy megért valamit, s végül kiderül, hogy megértése is csak félreértés, az maga az élet. Mozdulatai mozaikjából rakja össze az alakot. Érdeklődésünket játékkütemével csigázza, s ezzel idézi elő a kacajt is. Mindig valamivel gyorsabb vagy lassúbb, mint kellene. A gondolatok néhány másodpercnyi késedelemmel futnak át idegcsövein. Egy ízben telefonoz. Már befejezte a beszélgetést, s elköszön, de akkor a drót végén hall valamit, amitől valósággal megdermed. Többször belekiabál a kagylóba, hogy nem érti, „mire”? Végül aztán fölsóhajt: „Ja igen, viszontlátásra.” Ez az alakítás a „felelőtlenül” diákos jókedv egészséges szüleménye.

Harmadik élményem, s talán a legnagyobb: a paprika vagy helyesebben a párika. Van itt egy szereplő, akit átmagyarosítottak, Gróf Lácý de Nágyfáludi. H. Unterkirchner személyesíti meg. Hosszú, délceg magyar operettgróf, afféle korszerűsített, de nem rosszindulatú Mikosch. Remekül áll rajta a frakk. Természetesen németül beszél, de olyan magyaros hangzókkal, s annyira valószínű és túlzás nélkül, hogy emlékezetünkben ifjúkorunk gyötrelmes német leckéi élednek föl, s enyhe szédület környékez bennünket. Néha magyar szavakkal is vegyíti a társalgást: „Mischka... jáj Isetenem... Muciká...” Aztán elropja a táncot, a Páriká-Tscharlascht. Nincs ebben semmi sértő szándék. Meg kellene bocsátanunk, őnekik durva általánosításban csakugyan ennyit jelenthet egy magyar, amint nekünk is csak a pepita nadrág meg a Heuriger a bécsi, hiába van mögötte Grillparzer, a német pedig savanyú káposzta és lódenadrág, hiába van mögötte Goethe, s a olasz makaróni és mandolin, hiába van mögötte Dante. Mégis miért pirulok állandóan a zsöllyében, miért feszengek és lázadok, amíg ezeket a jeleneteket játsszák, s az idegen szövegben a kikapott magyar szavakat hallgatom, miért dühöngök, hogy történelmünk, költészetünk, tudományunk és zenénk, Széchenyi, Berzsenyi, Bolyai Farkas és Bartók Béla, valamint minden könyvünk remekül fölszerelt intézetünk és klinikánk csak ebben a

mezőgazdasági jelképben csúcsosodik ki: páprika. A népek, úgy rémlik, sohase érthetik meg egymást teljesen. Csak a felületeket és a legkirívóbb külsőségeket vehetik észre. Eszembe jut, hogy egyszer a *Tájfunt* végignézték született japánok, s halálra röhögtek magukat azon az „élethű” ázsiai környezetben, melyen mi meghatódtunk. Ebbe már türelmesen bele is nyugszom. De amikor kijövök a színházból, és hazafelé ballagok, még mindig dühöngve és prüszkölve mondogatom magamban: pápriká... pápriká...

1935. március

Bartók Béla: A paraszzenéről általában

– részlet –

Tegyük fel, hogy hogy valamely nép parasztsztyájában bizonyos hagyományos, többé-kevésbé primitív zenei stílus él. Ez a parasztsztya állandó érintkezésben van akár az ő nyelvét, akár egy idegen nyelvet beszélő, magasabb kulturális fokon levő (pl. városi) néposztyával, vagy szomszéd népek magasabb kultúrájú parasztsztyájával.

A parasztknál két, egymással ellentétes hajlam mutatkozik: a konzervatív hajlam, mely a hagyományok változatlan megtartására törekszik és az utánzó hajlam. Valamely magasabb osztály kedvezőbb vagyoni helyzetére a paraszt ösztönszerűleg mint valami nehezen elérhető ideális állapotra tekint, amelynek legalább külső megnyilvánulásait iparkodik annyira, amennyire utánozni. Ha ez az utánzó hajlam erősebben fejlődik már benne, mint a konzervatív hajlam, és ha elég sűrű az érintkezés közte és az ideálnak tekintett magasabb osztály közt, akkor utóbbinak bizonyos kulturális termékeit – talán önkénytelenül – átveszi. A parasztsztya relatív elzártsága viszont azt eredményezi, hogy az ilyen átvett idegen elemek, ha csakugyan gyökeret vertek benne és nem csupán mint szórványos, véletlen átvételek jönnek számba, vagyis: ha időbeli és térbeli elterjedtségben élnek tovább a parasztsztyában, idővel bizonyos módon elváltoznak.

Ha ezek a változások csupán az egyes elemeken, illetve – hogy zenei fogalmakkal éljünk – csupán az egyes dallamokon észlelhetők, akkor a térbeli elterjedtségnek megfelelően az átvett dallamoknak különböző, hely szerint elütő variánsai alakulnak ki. Ha azonban az átvett dallamok vagy dallamtöredékek annyira asszimilálódnak, hogy – esetleg az addig uralkodó paraszzenestílus egynemely tulajdonságát is felvéve – végeredményben az eredetileg átvett formától lényegesen elütővé válnak, és ha valamennyi átvételnek módosulása, hogy úgy mondjuk egy irányban, bizonyos tekintetben egységes módon történik, akkor új, egységes paraszzenestílus alakul ki (mint pl. az új magyar paraszzenestílus). Valószínű, hogy valamely népnek nemcsak újabb, hanem

a most legrégebnek ismert, egységes paraszzenestílus (pl. a régi magyar parasztstílus) is, legalább részben ilyen átvett idegen elemekből alakult ki.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu

www.marcziustizenotodike.hu - © 2010-2021 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!